

PAPER DETAILS

TITLE: Osmanli Egitiminin Istanbul Basinina Zaman İindeki Yansimalari (1918-1919)

AUTHORS: Emrah Berkant Patoglu

PAGES: 217-249

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4372773>

DOI: 10.18039/ajesi.1586728

The Reflections of Ottoman Education in the Istanbul Press Over Time (1918-1919)

Emrah Berkant PATOĞLU¹

Date Submitted: 17.11.2024

Date Accepted: 06.01.2025

Type: Research Article

Abstract

The history of the press in the Ottoman Empire is remarkably rich and vibrant. Throughout this period, numerous newspapers, magazines, and other publications emerged. The first official Ottoman newspaper, Takvim-i Vekayi, was published in 1831. Initially, it only featured the sultan's decrees and state announcements, but later expanded to include national and international news and articles. Following the publication of Takvim-i Vekayi, the Ottoman press rapidly developed. By the late 19th century, many newspapers and magazines were being published in Istanbul and other cities, including notable ones such as Servet-i Funun, Sehbal, Tercuman-i Hakikat, and Sabah. Additionally, literary and scientific journals like Mecmua-i Funun and the Ministry of Public Education's periodical were also published. These periodicals played a significant role in shaping public opinion and disseminating new ideas, especially during the late Ottoman period, which saw substantial political and social transformations. The aim of this study is to examine the educational institutions operating in the Ottoman Empire, especially institutions such as sultani, darulmuallimin, darulmuallimat, and darulfunun, as featured in the Zaman newspaper, which was included in the publication life during the Second Constitutional Period. This includes the policies implemented for the development of these institutions, the management of education, and the news related to education in this context. The data obtained in the study were analyzed using the content analysis method, a qualitative research technique. It was found that out of the 480 issues published throughout its lifetime, Zaman included a total of 332 articles related to education. Of these articles, 36.75% were about Educational Reforms and Policies, 23.80% concerned Educational Administration, 21.39% addressed the Social and Cultural Effects of Education, 13.25% focused on the Development of Educational Institutions, and 4.82% related to the Educational Process and Assessment.

Keywords: history of education, history of the Press, Ottoman History, Zaman Newspaper

Cite: Patoglu, E. B. (2025). The reflections of Ottoman education in the Istanbul press over time (1918-1919). *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 15(1), 217-249. <https://doi.org/10.18039/ajesi.1586728>

¹ Asst. Prof. Dr., Gaziantep University, Gaziantep Education Faculty, Department of Educational Sciences, Turkey, emrahberkant@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5933-3024>

Osmanlı Eğitiminin İstanbul Basınına Zaman İçindeki Yansımaları (1918-1919)

Emrah Berkant PATOĞLU¹

Gönderim Tarihi: 17.11.2024

Kabul Tarihi: 06.01.2025

Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Osmanlı Devleti'nde basın tarihi oldukça zengin ve renkli bir geçmişe sahiptir. Bu süreçte pek çok farklı gazete, dergi ve diğer yayın organları ortaya çıkmıştır. İlk Osmanlı resmi gazetesi, 1831 yılında Takvîm-i Vekâyi' adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Gazetede ilk olarak sadece padişahın emirleri ve devlet işlerine dair duyurular yayımlanmaktayken sonraları ulusal ve uluslararası olaylara dair haberler ve makaleler de yayımlanmaya başlanmıştır. Takvîm-i Vekâyi'nin yayımlanmasından sonra Osmanlı basını hızla gelişme göstermiştir. Nitekim 19. yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul ve diğer şehirlerde pek çok gazete ve dergi yayımlanmaya başlamıştır ki bunlar arasında Servet-i Fünûn, Şehbal, Tercümân-ı Hakikat ve Sabah gibi ünlü gazeteler de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra edebiyat ve sanat ağırlıklı Mecmûa-i Fünûn ve eğitim konularını içeren Maarif-i Umumiye Nezareti Mecmuası gibi edebiyat ve ilim dergileri de yayımlanmıştır. Bu süreli yayınlar, özellikle devletin önemli siyasi ve sosyal değişimler geçirdiği geç Osmanlı döneminde, kamuoyunun şekillenmesinde ve yeni fikirlerin yayılmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmanın amacı, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayın hayatına dâhil olan Zaman gazetesinde yer alan sultânî, dârümuallimîn, dârümuallimât ve dârülfünûn gibi kurumlar başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren eğitim kurumlarına, bu kurumların gelişimi için uygulanan politikalara, eğitim yönetimine ve bu minvaldeki eğitime yönelik haberleri incelemektir. Çalışmada doküman analizi ile elde edilen veriler nitel araştırma türlerinden içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve analiz edilmiştir. Yayın hayatı boyunca 480 nüshası yayımlanan Zaman gazetesinde eğitimle ilgili toplam 332 habere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu haberlerin %36,75'inin Eğitim Reformları ve Politikaları, %23,80'inin Eğitim Yönetimi, %21,39'unun Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkileri, %13,25'inin Eğitim Kurumlarının Gelişimi, %4,82'sinin ise Eğitim Süreci ve Değerlendirme ile ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: eğitim tarihi, basın tarihi, Osmanlı tarihi, Zaman Gazetesi

Atıf: Patoğlu, E., B. (2025). Osmanlı eğitiminin İstanbul basınına zaman içindeki yansımaları (1918-1919). *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 15(1), 217-249. <https://doi.org/10.18039/ajesi.1586728>

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, emrahberkant@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5933-3024>

Giriş

Osmanlı Devleti'nde basın hayatı 1828'de dönemin Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Kahire'de çıkarılan "Vekâyi'-i Mısriyye" gazetesi ile 19. yüzyılda başlamıştır (Topuz, 1973, s. 5; Sümbül, 2023, s. 178; Uçak ve Erkal, 2019). Ancak Osmanlı topraklarında yayımlanan ilk resmî gazete olan "Takvîm-i Vekâyi'", 1831'de II. Mahmut zamanında İstanbul'da yayımlanmaya başlamıştır (Sümbül, 2023, s. 178). Bu gazete; resmî duyurular, devlet haberleri ve uluslararası gelişmeler hakkında bilgi sağlamıştır (Demir, 2014). Bu dönemde Tanzimat ve Islahat fermanları ile başlayan modernleşme süreci, basın-yayın alanında da kendini göstermiş olup birçok özel gazete ve derginin yayımlanmasına olanak tanımıştır. Bu kapsamda "Cerîde-i Havâdis" (1840) ve "Tercümân-ı Ahvâl" (1860) gibi önemli gazeteler yayımlanmaya başlamıştır (Sümbül, 2023, s. 178). Bu yayınlar, halkın siyasi ve sosyal konularda bilinçlenmesine katkıda bulunmuş ve kamuoyunun oluşmasına öncülük etmiştir.

Osmanlı basın tarihi açısından oldukça önemli olan dönemlerden birisi kuşkusuz II. Abdülhamit Dönemi'dir (1876-1909). Sultan II. Abdülhamit, sıkı bir sansür rejimi altında basını kontrol etmeye çalışmış ve bu dönemde muhalif sesleri bastırmayı hedeflemiştir. Sultan'ın otokratik yönetim anlayışı, basına uygulanan sıkı denetim ve sansürle belirginleşmiştir. Gazetelerin yayımlanması, içeriklerinin denetlenmesi ve hatta matbaaların faaliyetleri dahi sıkı kurallara bağlanmıştır (Zürcher, 2000, s. 119-123). Bu dönemde bazı gazeteler kapatılmış, bazıları ise rejime sadık kalmaları için baskı altına alınmıştır. Buna rağmen Avrupa'da sürgünde olan Osmanlı entelektüelleri, gizli yollarla muhalif gazeteler yayımlamaya devam etmiştir (Ayhan, 2010, s. 61-62; Arabacı, 2010, s. 75-76). Devrin sonlarında, 1908 yılında, Meşrutiyet'in ikinci kez ilan edilmesi Osmanlı Devleti'nde önemli bir siyasi ve toplumsal değişimi de beraberinde getirmiştir. Basın alanında en belirgin değişiklik, sansürün kaldırılması ve basın özgürlüğünün sağlanması olmuştur (Birinci, 2002, s. 338). Bu dönemde gazeteler, dergiler ve diğer yayın organları büyük bir artış göstermiş; farklı siyasi ve ideolojik görüşlerin serbestçe ifade edilmesine olanak tanınmıştır (Kocabaşoğlu, 2010, s. 7; Ayhan, 2010, s. 54). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle birlikte bu cemiyetin politikalarını destekleyen ve eleştiren birçok yayın organı ortaya çıkmıştır. Söz konusu yayın organlarının önemli bir kısmı İstanbul'da bulunmaktayken taşra basını da giderek daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Nitekim İzmir, Selanik, Beyrut gibi şehirlerde önemli gazeteler yayımlanmış; bu yerel yayınlar, yerel sorunları ve gelişmeleri merkeze taşımıştır (Kocabaşoğlu, 2010, s. 18-20). Basın, siyasal ve toplumsal meselelerin tartışıldığı bir platform haline gelmiştir. Tanin gazetesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni desteklerken Volkan ve Serbestî gibi gazeteler muhalif bir duruş sergilemiştir (Topuz, 2003, s. 82-84; Topuz, 1973, s. 103-105; Kocabaşoğlu, 2010, s. 225; Çakır ve Aydın, 2010, s. 247). Genel olarak dönemin basını, siyasi partilerin ve toplumsal grupların fikirlerini yaymak ve geniş kitlelere ulaştırmak için etkili bir araç olarak kullanılmıştır (Arabacı, 2010, s. 75). Özellikle kadın hakları, eğitim reformları ve anayasal monarşi gibi konular sıkça tartışılmıştır (Ayhan, 2010, s. 52; Kocabaşoğlu, 2010, s. 230-231). Bu kapsamda II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayın hayatına başlayan gazetelerden birisi de Zaman gazetesi olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın son yılında yayımlanmaya başlayan Zaman gazetesinin, ilk nüshası 4 Nisan 1918 Perşembe günü neşredilmiştir. Günlük neşredilen Türkçe bir gazete olan Zaman, 10 Eylül 1919 tarihine kadar toplam 480 nüsha olarak yayımlanmıştır.

Gazetenin tüm sayılarının ilk sayfasında yer alan bilgilerine göre; idare merkezi olarak önce Düyûn-ı Umûmiye civarında Hoca Han Caddesi'nde, 25 Teşrinisani/Kasım 1919 tarihli

230. sayıdan itibaren ise Nuruosmaniye'de³ hususi bir daire kullanılmıştır. Telefon numarası ise "İstanbul 2415" şeklinde belirtilmiştir. 27 Kânunuevvel/Aralık 1918 tarihli 262. sayısına kadar mesul müdürlüğünü Mehmet Necati, 262. sayıdan 30 Kânunuevvel/Aralık 1918 tarihli 265. sayıya kadar olan üç günlük nüshanın mesul müdürlüğünü ise Mehmet Fuat yapmıştır. Mehmet Fuat tarafından yürütülen üç günlük mesul müdürlük görevi 14 Temmuz 1919 tarihli 425. sayıya kadar Fuat Fazlı tarafından devralınmıştır. Öte yandan imtiyaz sahibi olarak 12 Mayıs 1919 tarihli 364. sayıdan itibaren Cevat İbrahim görülmektedir. Fakat 14 Temmuz 1919 tarihli 425. sayıdan itibaren Fuat Fazlı'nın ayrılmasıyla Cevat İbrahim imtiyaz sahipliğinin yanı sıra mesul müdürlük görevini de üstlenmiş olup 10 Eylül 1919 tarihli son sayı olan 480. sayıya kadar bu görevleri yürütmüştür. Söz konusu son sayıda ise mesul müdür ve imtiyaz sahibine ilişkin herhangi bir isme yer verilmemiştir.

Yayın hayatına başladığında 40 para ile satılan Zaman gazetesi, maliyetlerin artması sebebiyle 1 Şubat 1919 tarihindeki 298. sayıdan itibaren nüshası 2 kuruş olarak satılmaya başlanmıştır (Gazeteler 2 Kuruş, 30 Kânunusani/Ocak 1919, 296, s. 1; Haykır, 2010, s. 321). Abone olanlar için birtakım iskontoların yapıldığı da belirtilmektedir. Dönemin ekonomik durumuna paralel olarak fiyatlar zaman zaman güncellenmiş olup kimi zaman artmış, kimi zaman ise azalmıştır. Gazetenin 12 Mayıs 1919 tarihli 364. sayısından itibaren Asri Neşriyat Şirketi tarafından neşredilmesiyle hem fiyatlarda hem de mizanpajda birtakım değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda öncelikle gazete adının yazıldığı yazı tipinin yenilenmiş olması dikkat çekicidir. Bununla beraber gazete adının altında ilk sayıdan itibaren yer alan tarih ve sayı daha sonra sayfanın sağ ve sol tarafına alınmıştır. Ayrıca namaz saatleri de önceleri son sayfanın altında verilirken artık ilk sayfada gazete adının sol tarafında verilmeye başlanmıştır (Tahrir ve İdare, 12 Haziran 1919, 364, s. 1; Haykır, 2010, s. 13-14). 1 Teşrinievvel/Ekim 1918 tarihli 175. sayıya kadar her nüshası dört sayfadan oluşan gazetenin ebatları, bu tarihten itibaren genişletilerek iki sayfaya düşürülmüş ve son sayısına kadar bu şekilde devam etmiştir.

Genel olarak bakıldığında 1908-1918 yılları arasında Zaman gazetesinin de içinde bulunduğu toplam 918 gazete ve dergi yayımlanmıştır (Topuz, 1973, s. 105; Kaan, 2021, s. 362). İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart Vak'ası sonrası mutlak iktidarını güçlendirmiş ve 16 Temmuz 1909 tarihinde Matbuat Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanunda sansür doğrudan yer almasa da basına karşı sert tedbirler getirilmiştir. Cemiyet; basın özgürlüğüne karşı baskılama politikası uygulayarak bazı muhalif gazeteleri kapatmış, gazetecileri tutuklamış ve bu dönemde birçok gazete başka isimlerle yayın hayatına devam etmeye çalışmıştır (Kaan, 2021, s. 362). Esasen bu dönemde farklı görüşleri temsil eden birçok yeni gazete ve dergi yayımlanmaya başlamışsa da bu gazetelerin çoğu kısa ömürlü olmuştur (Birinci, 2002, s. 338-340). Uzun süreli bir yayın hayatına sahip olmayan ve yayımlandığı günden itibaren siyasî, sosyal, edebî ve kültürel konulara ilişkin haberleri muhteva eden Zaman gazetesinin ise ilk sayısının ardından yaklaşık bir buçuk yıl sonra, 10 Eylül 1919 tarihli 480. sayısı ile yayımına son verilmiştir.

³ Nuruosmaniye, II. Meşrutiyet Dönemi'nde basının merkezi konumunda olan bir semttir. Bkz. Adivar, H. E. (2013). *Mor salkımlı ev*. Can Yayınları.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayımlanan Zaman gazetesinde yer alan eğitimle ilgili haberleri inceleyerek dönemin eğitim politikaları, toplumsal dinamikleri ve modernleşme sürecine dair bir perspektif sunmaktır. Bu bağlamda, çeşitli gazetelerde yayımlanan eğitime yönelik haberlerle ilgili benzer çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri, Kılıç (2014) tarafından kaleme alınan yüksek lisans tezidir. Bu tezin veri kaynağını, I. Dünya Savaşı yıllarındaki İkdâm, Tanin ve Tercümân-ı Hakikat gazetelerine yansıyan eğitim haberleri oluşturmaktadır. Bir diğer çalışma ise, Haykır (2010) tarafından Zaman gazetesi üzerine yapılmış olan yüksek lisans tezidir. Söz konusu tez, Zaman gazetesindeki tüm haberler üzerine genel bir perspektif sunmakta fakat yalnızca eğitime ilişkin haberlere odaklanmamaktadır. Ayrıca, Çetin (2022) tarafından literatüre kazandırılan "Osmanlı Mizah Basınında Maarif (1874-1922)" adlı çalışma da eğitimin basına yansımalarına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çalışma ise Zaman gazetesi örneğinden hareketle, Osmanlı eğitim sisteminin kamuoyuna yansımaları ve basının eğitim üzerindeki etkilerini detaylandırarak literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bahsi geçen amaç doğrultusunda şu araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim politikaları ve uygulamaları nasıldı?
  - Eğitim reformları ve düzenlemeleri nelerdir ve nasıl uygulanmıştır?
  - Okul açılışları, kapanışları ve eğitim kurumlarının işleyişi nasıldı?
  - Öğretmenlerin maaş ve çalışma koşulları nasıldı?
2. Zaman gazetesindeki eğitim haberleri, dönemin eğitim sisteminin gelişimini ve toplumun eğitime bakışını nasıl yansıtmaktadır?
  - Eğitim reformları ve düzenlemeleri haberlerde nasıl yer almıştır?
  - Eğitimle ilgili sosyal faaliyetler ve kültürel etkinlikler nelerdir?
  - Okul kitapları ve eğitim materyallerine erişim nasıldı?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma doküman analizine dayalı nitel bir çalışmadır. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde incelendiği araştırmalar, nitel araştırma olarak adlandırılır (Miles vd., 2023, s. 9). Nitel araştırma, sosyal olguları içinde bulundukları bağlamda anlamayı ve araştırmayı kuram oluşturmaya dayanan bir yaklaşımla ön planda tutar (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 37). Nitel yöntemler, araştırma dünyasında temel ve ilk başvurulacak yöntemlerdendir. Bu yöntemler; insanların ne yaptıklarını, ne bildiklerini, ne düşündüklerini ve ne hissettiklerini anlamak için kullanılır. Gözlem, mülakat ve doküman analizi gibi teknikler aracılığıyla bireylerin davranışları, bilgileri, düşünceleri ve duyguları detaylı şekilde incelenir (Patton, 2018, s. 145). Gözlem bireylerin doğal ortamlarını, mülakat bireylerin kendi ifadelerini, doküman analizi ise yazılı kaynakları değerlendirir. Araştırmanın sonunda elde edilen veriler, betimsel ve içerik analizine tabi tutulur. Betimsel analiz, yüzeysel verilerin işlenmesi için kullanılırken; içerik analizi, verileri derinlemesine inceleyerek bu verilerin ardındaki kavram ve temaları açığa çıkarır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 243). Belgelerdeki kavramları, kelimeleri ve bunları tablo şeklinde ifade etmeyi içerir (Cohen vd., 2021, s. 675). Bu bağlamda yapılan çalışmada

Osmanlı eğitiminin basına yansması ve basının eğitime katkıları, Zaman gazetesi esas alınarak ayrıntılı olarak incelenmiş ve veriler bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmuştur.

Araştırma Dokümanları

Araştırmanın veri kaynaklarını Zaman gazetesinin 4 Nisan 1918 - 10 Eylül 1919 tarihleri arasında yayımlanan toplam 480 sayının 465'i oluşturmaktadır. Bu yazılı belgeler Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Millî Kütüphane Dijital Kütüphane Sistemi Arşivi ve İBB Atatürk Kitaplığı Dijital Koleksiyonu taranarak elde edilmiştir olup söz konusu arşiv ve koleksiyonlarda 3, 25, 43, 44, 45, 46, 76, 77, 237, 249, 250, 251, 252, 253 ve 254 numaralı sayılar yer almadığı için bahsi geçen sayılara ulaşılammıştır.

Çalışma arşiv ve dokümanlara dayalı olarak hazırlandığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Dokümanların Analizi

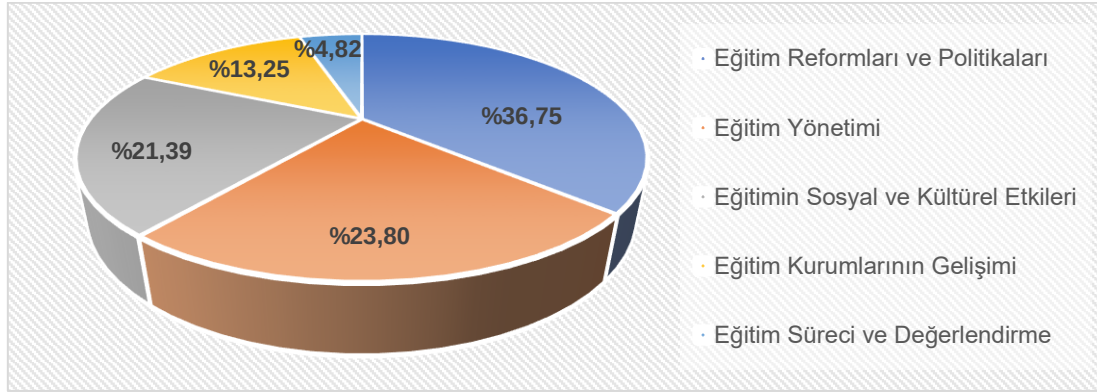
Veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi yöntemi; metinler veya iletişim biçimlerinin belirli kelime, tema veya desenleri tanımlamak ve sayısallaştırmak için kullanıldığı bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 267). Bu yöntem, metinlerde tekrarlanan desenleri, temaları ve kelime frekanslarını inceleyerek belirli bir olgunun daha iyi anlaşılmasını amaçlar. İçerik analizi; genellikle yazılı metinler, görsel materyaller, ses kayıtları ve videolar gibi geniş bir veri yelpazesinde uygulanabilir (Miles vd., 2023). İçerik analizi sürecinde işleme alınan veriler; önce kodlanır, daha sonra bu kodlar yoluyla belirli temalar ve kategoriler oluşturulur. Son olarak bu temalar ve kategoriler doğrultusunda veriler analiz edilir. (Cohen vd., 2021, s. 9). Bu süreç hem nitel hem de nicel analizleri içerebilir, nitel analizler temaların anlamını ve bağlamını incelerken nicel analizler ise temaların ve desenlerin frekansını sayısallaştırır (Cohen vd., 2021, s. 47). İçerik analizi; sosyal bilimler, iletişim, psikoloji ve eğitim gibi birçok alanda kullanılarak metinlerin altındaki anlamları keşfetmek ve sosyal olgular arasındaki ilişkileri belirlemek için güçlü bir araçtır.

Araştırmada öncelikle gazetenin ulaşılabilen 465 sayısı incelenmiş, eğitime ilişkin haberler öncelikle günümüz alfabesine aktarılmış ve bu çalışmada yer verilen alıntılarda ise sadeleştirme yapılmıştır. Transkripsiyonu sağlanan bu veriler Microsoft Excel Elektronik Tablo Programı kullanılarak temalar ve ardından kategoriler oluşturularak tasnif edilmiştir. Yapılan bu tasnifin daha sonra bağımsız uygulayıcılar tarafından tetkik edilmesi ve bu sayede çapraz kontrolü sağlanmıştır. Sonrasında ise elde edilen bu veriler bilimsel araştırmanın kural ve ilkelerine uygun olarak kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Zaman gazetesinde yer alan eğitime ilişkin haberlerin yüzdelik dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

Şekil 1**Eğitime İlişkin Haberlerin Yüzdelik Dağılımı**

Şekil 1’de de belirtildiği üzere tespit edilen haberler içerisinde en fazla haber %36,75 ile “Eğitim Reformları ve Politikaları”na aittir. Ardından sırasıyla %23,80 ile “Eğitim Yönetimi”, %4,82 ile “Eğitim Süreci ve Değerlendirme”, %13,25 ile “Eğitim Kurumlarının Gelişimi” ve son olarak %21,39 ile “Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkileri”ne yönelik haberler gelmektedir.

Eğitim Reformları ve Politikalarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitim sistemi, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yapılan reformlarla büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu reformlar; eğitim politikalarının yeniden şekillendirilmesini, müfredatların modernize edilmesini ve eğitimle ilgili çeşitli düzenlemelerin hayata geçirilmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda söz konusu politikalara ilişkin haberlerin Zaman gazetesine yansması Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1**Eğitim Reformları ve Politikalarına İlişkin Bulgular**

Tema	Kategori	Frekans
Eğitim Reformları ve Politikaları	Öğrenci Kayıt Süreçleri	60
	Eğitimle İlgili Düzenlemeler	15
	Eğitim Programları	14
	Eğitim Politikaları	12
	Öğrencilerin Talep ve İhtiyaçları	9
	Kabul Kriterleri	6
	Yeni Okulların Açılması	6

Tablo 1’de görüldüğü üzere, “Eğitim Reformları ve Politikaları” teması altında toplam yedi kategoriye yer verilmiştir. Bu kategoriler arasında en fazla yeri kaplayan haber %49,18 ile “Öğrenci Kayıt Süreçleri”ne ilişkindir. Bunu %12,30 ile “Eğitimle İlgili Düzenlemeler”, %11,48 ile “Eğitim Programları”, %9,84 ile “Eğitim Politikaları”, %7,38 ile “Öğrencilerin Talep ve İhtiyaçları”, %4,92 ile “Kabul Kriterleri”, %4,92 ile “Yeni Okulların Açılması” haberleri takip etmektedir.

Öğrenci Kayıt Süreçleri

Öğrenci kayıt süreçlerine ilişkin Zaman gazetesine yansıyan haberler genellikle yeni bir okulun hizmete gireceği ve/veya eğitim-öğretim yılının başlayacağı zamanlarda okul yönetimi tarafından verilen ilan şeklindedir. Bu kapsamda başlıca ilanlar şu şekildedir:

“Arnavutköy’de bulunan Amerikan Kız Mektebinin iptidâi ve âli kısmının dersleri 17 Eylül 1918’de başlayacaktır. Giriş imtihanlarına da 9 Eylül’de başlanacaktır. Kayıt ve ücret ödemeleri 16 Eylül’de yapılacaktır.” (Arnavutköy’de Kâin Amerikan, 2 Eylül 1918, 149, s. 4).

“İnas Dârülfünûnu Müdürlüğünden: İnas Dârülfünûnu, 1918-1919 öğretim yılı için yeniden öğrenci kaydı işlemlerine ağustos sonuna kadar her perşembe, cumartesi ve pazartesi günleri saat 10.00’den 14.00’a kadar devam edecektir. Bu tarihten sonra, her ne sebeple olursa olsun yapılacak başvurular kabul edilmeyecektir. Kayıt olmak isteyen inas sultânîleri ile dârülmuaallimât hazırlık sınıfı mezunu hanımlar, şartları öğrenmek üzere mektep idaresine başvurmalıdır. Eylül’ün yirmi birinci cumartesi günü de yeni derslerin başlayacağı ilan olunur.” (İnas Dârülfünûnu Müdüriyetinden, 30 Temmuz 1918, 115, s. 4).

“Makinist Mektebi: Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisine bağlı makinist mektebine girmek isteyenler arasında yapılan giriş imtihanında, kabul edilenlerin sayısı fazla olduğundan, ikinci bir imtihan yapılmasına karar verilmiştir.” (Makinist Mektebi, 25 Eylül 1918, 169, s. 3).

“Yatılı ve Gündüzlü, İdâdî ve İptidâî Rehber-i İttihâd-ı Osmanî: Vaniköy (Boğaziçi) Serasker Rıza Paşa Sahilsarayı. Telefon numarası: Beyoğlu 185. Bina, eğitim kadrosu ve eğitim organizasyonu açısından en mükemmel mekteptir. Yatılı kısmı, bütün İstanbul mekteplerinden daha fazla ilgi görmüştür. Ülkemizin en yüksek mevkilerine mensup değerli kişilerin ve en seçkin ailelerin çocuklarını özellikle yatılı olarak mektebimize kaydettirdiğini belirtmek isterim. Diploma ve sertifikalarımız Maarif Nezareti tarafından onaylanmıştır. İdâdî sınıflarına devam eden öğrenciler, askeri işlemler için özel izinlerden yararlanmaktadır. Öğrenci kaydına başlanmıştır. İsteyenlere ücretsiz olarak broşür gönderilir.” (Rehber-i İttihâd Mektebi, 12 Eylül 1918, 159, s. 4; Rehber-i İttihâd-ı Osmanî, 16 Eylül 1918, 163, s. 3-4; Rehber İttihâd-ı Osmanî, 19 Eylül 1918, 165, s. 4; Vaniköy’nde Rehber-i İttihâd, 22 Eylül 1918, 166, s. 4; Rehber-i İttihâd Mektebi, 6 Teşrinievvel/Ekim 1918, 180, s. 2; Rehber İttihâd-ı Osmanî, 11 Teşrinievvel/Ekim 1918, 185, s. 2).

Zaman gazetesindeki öğrenci kayıt süreçlerine dair ilanlardan hareketle, hem özel hem de devlet okullarına ilişkin bilgiler verilerek halkın eğitim konusunda teşvik edilmesinin amaçlandığı söylenebilir. Örneğin; okul açılışlarına, ders ve sınav tarihlerine dair duyurular yapılarak öğrencilerin kayıt ve ödeme süreçleri netleştirilmiştir. Bu ilanlar ve haberler, eğitim sisteminin çeşitliliğini göstermektedir.

Eğitimle İlgili Düzenlemeler

Eğitimle ilgili düzenlemelere yönelik haberler çoğunlukla mevcut olan okul programlarının ıslahına yönelik olarak gazetede yerini almıştır. Bu bağlamda göze çarpan haberler şu şekildedir:

“Dârülfünûn Islahı: Dârülfünûnun reformunu gerçekleştirmeye karar veren Maarif Nazırı Ali Kemal Bey, reform hakkında ortak kararlar almak üzere eski Maarif Nazırı Filozof Rıza Tevfik, Dârülfünûn Genel Müdürü Ahmet Bey ve Dârülfünûnun hocalarından Ali Ekrem, Mehmet Ferit, Ahmet Refik ve Faik Sabri Beylerden oluşan özel bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon, bugün Ali Kemal Bey başkanlığında ilk toplantısını gerçekleştirecek ve dârülfünûnda

mevcut fazla derslerin kaldırılması ve organizasyonun daha etkin bir yapıya dönüştürülmesi konularını ele alacaktır.” (Dârülfünûn Islahatı, 8 Mart 1918, 329, s. 1).

“Dârülfünûn Islahatı: Dârülfünûnda mevcut fazla derslerin kaldırılması ve Dârülfünûn organizasyonunun daha etkin bir yapıya dönüştürülmesini görüşmek üzere oluşturulan ve dünkü nüshamızda belirttiğimiz kişilerden oluşan özel komisyon, dün öğleden önce Maarif Nazırı Ali Kemal Bey başkanlığında Maarif Nezaretinde toplanarak müzakerelerde bulunmuştur.” (Dârülfünûn Islahatı, 9 Mart 1918, 330, s. 2).

“Maarif Reformu: Geçen gün Dârülfünûnda yapılacak reform hakkında bazı bilgiler vermiştik. Maarif reformuna Edebiyat Fakültesinden başlandığı bilinmektedir. Bununla bizzat Maarif Nazırı Ali Kemal Bey ilgilenmekte ve uygulanacak esasları hazırlamaktadır. Ancak henüz bir şey yapılmamıştır. Sultânî mekteplere gelince, İstanbul’da bulunanlardan ikisi, Galatasaray Sultânîsinin programı ve temel yapısı esas alınarak, reform edilecektir. Bu mekteplerden biri Nişantaşı Sultânîsi olacaktır fakat diğeri henüz bilinmemektedir.” (Maarif Islahatı, 20 Mart 1918, 341, s. 2).

“Dârülmualimîn Nizamnamesi: Dârülmualimîn ve dârülmualimât nizamnamesini değiştirmek için toplanan komisyon dün de Maarif Nezaretinde bir araya gelmiştir. Değişiklik yapılması gereken maddeler henüz tamamen belirlenmemiştir.” (Darülmualimin Nizamnamesi, 27 Nisan 1919, 363, s. 2).

Bu haberler, Osmanlı Devleti’nde eğitimde reform çabalarının yoğunlaştığı bir dönemi yansıtmaktadır. Dârülfünûn ve diğer eğitim kurumlarında mevcut fazla derslerin kaldırılması ve organizasyonun daha etkin hale getirilmesi gibi konular, Maarif Nazırı Ali Kemal Bey önderliğinde kurulan özel komisyonlar tarafından ele alınmıştır. Bu komisyonlar, eğitim sistemini modernize etmek ve daha işlevsel hale getirmek için toplantılar ve müzakereler yapmak amacıyla kurulmuştur. Bu haberlerden Osmanlı eğitim sisteminin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara ve bu çalışmaların organizasyonel süreçlerine yönelik bilgilere ulaşılmaktadır.

Eğitim Programları

Eğitim programlarına ilişkin haberler genellikle mektep nizamnameleri ve ders programları bağlamında olmakla beraber örnek bir habere şu şekilde yer verilmiştir:

“Polis Mektebi: Polis mektebi öğrencileri dün akşam Nur-u Osmaniye Camii çevresinde İngiliz subaylarından Mister Paçeler tarafından İngiliz usulü beden eğitimi ve talim öğretimi görüyordu. Öğrenciler, siyah pantolonlarının üzerine beyaz fanila giymişlerdi. Hareketlerinde düzen ve disiplin görülmekteydi. Polis Mektebi Müdürü Galip Bey’in bir yazımıza verdiği bilgiye göre, mektebin 60 öğrencisi olup eğitim süresi üç aydır. Maaşlarının dışında görev yapan polisler gibi 26,5 lira almaktadırlar. Mektepte kanunlar, mesleki eğitim, fotoğrafçılık, telgraf, telefon, atış, ceza uygulamaları hesabı ve polis yönetmeliği gibi polis için gerekli dersler okutulmaktadır. Her pazar ve çarşamba günleri saat altı buçuktan sekize kadar Eskrim Öğretmeni Ziya Bey tarafından kılıç ve sopa talimleri gösterilmektedir. Mektebe devam etmeyen polisler terfi edemez. Her öğrenci haftada yirmi dört saat izinlidir.” (Polis Mektebi, 26 Ağustos 1919, 468, s. 2).

Bu haber; Osmanlı Devleti’nin son döneminde, özellikle I. Dünya Savaşı sonrası ve işgal yıllarında, bir yandan eğitim ve profesyonelleşme çabalarını gösterirken diğer yandan polis mektebindeki öğrencilerin İngiliz subayları tarafından eğitilmesi sebebiyle bağımsızlık ve

egemenlik açısından ciddi bir çelişki yaratmaktadır. Bu tür uygulamalar, işgal altındaki bir toplumun kendi kimliğini ve bağımsızlığını koruma mücadelesini zorlaştırmaktadır.

Eğitim Politikaları

Osmanlı Devleti'nin eğitim politikaları, devletin modernleşme çabalarının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile başlayan süreç, eğitim sisteminde köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu kategori altında en göze çarpan haber, yeni maarif nazırı Nazım Bey'in projeleriyle ilgilidir. "Yeni Maarif Nazırının Projeleri" başlığı altında yer alan habere göre: *"Dârülfünûnun bağımsızlığı hakkında bir önerge hazırlanmış ve bu önergenin Meclis-i Mebûsanın gelecek toplantısında meclise sunulması kararlaştırılmıştı. Yeni Nazır Nazım Bey, bu kanunun dârülfünûn derslere başlamadan önce uygulanabilmesi için kararname şeklinde yayımlayarak uygulanmasını hızlandırmaya karar vermiştir. Nazır Bey, imla konusuna da ayrıca önem vermektedir. Bu konuyu uzmanlar ve basının incelemesine sunmayı planlamaktadır. Basın bu konuda tartışmaya davet edilecektir. Nazır Bey'in önem verdiği bir diğer konu ise öğretmen mektepleri ve bu kurumları takip eden diğer mekteplerin artırılmasıdır. Bu da ülkenin büyük ihtiyaç duyduğu mektep öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla. Bilindiği üzere, ilkokul ve ortaokul eğitiminin hala başlangıç seviyesinde kalması, öğretmen eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Nazır Bey, yabancı dillerden edebi eserlerin çevirisi için de önemli bir bütçe ayırmayı düşünmektedir."* (Yeni Maarif Nazırının, 28 Temmuz 1918, s. 3).

Yeni maarif nazırının hayata geçirmeyi planladığı projelerinin halka duyurulması, eğitimde planlanan değişiklikler hakkında kamuoyunu bilgilendirerek toplumsal destek ve katılım sağlamayı hedeflediği düşünülebilir. Aynı zamanda basın ve uzmanlar tarafından bu projelerin tartışılması, eğitim politikalarının daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesine olanak tanıyacaktı. Eğitimde yazılı metinlerde harflerin ve kelimelerin doğru ve kurallara uygun olarak kullanılmasına yönelik düzenlemeler, öğretmen okullarının artırılması ve yabancı dillerden çeviri çalışmalarının desteklenmesi gibi konuların ön planda tutulması, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde eğitime verilen önemin bir göstergesidir. Bu duyuru, o dönem için toplumun eğitim reformları hakkında bilinçlenmesine ve destek vermesine katkı sağladığı düşünüldüğünden önem arz etmektedir.

Öğrencilerin Talep ve İhtiyaçları

Eğitim sisteminde öğrencilerin talep ve ihtiyaçları, eğitim politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda Zaman gazetesinde şu habere yer verilmiştir:

"Bize oldukça parlak bir gelecek vaat ederek mektebe girişimize sebep olan başlıca maddeler şunlardır:

1. *Eğitim sürecimiz sırasında veya sonunda subay olmak.*
2. *Nizamnamemizin ellinci maddesine göre jandarma, levazım veya polis subayı olmak. Aramızda bazıları terfi ettirilmişse de çoğunluğumuz tamamen mağdur kalmıştır. İki yüz kuruş ile başlayan maaşlar birçok karışıklıklardan sonra nihayet üç yüze ulaşmaktadır. Ancak maaşından başka geliri olmayan çoğu küçük subayın bu kadar az bir parayla nasıl geçineceği ve aile geçindireceği büyük bir sorudur. Aynı şekilde, ordunun terhis ile ilgili bazı konular da ortaya çıkmaktadır. Mektepteki iki*

yıllık eğitim süremizin askerlik hizmetine ve kıtada altı yıl hizmetin de muvazzaf ihtiyata denk sayılması nizamnamemizin kırk dokuzuncu maddesine göre gerekmektedir, terhis belgelerinde bu kaydın bulunmaması ve redif sınıfına dâhil edilmemiz istikbalimiz için bir tehlikedir.

Bu durumun düzeltilmesini ve aşağıdaki taleplerimizin kabul edilerek mağduriyetimize son verilmesini hükümetimizin merhamet ve adaletinden diliyoruz:

1. *Maaşlarımızın imkânlar dâhilinde artırılması.*
2. *Savaş nedeniyle verilen asker tayin zammının kesilmemesi.*
3. *Eğitim süresini tamamlayan küçük subaylardan derece ile yükselen ve bulundukları kıtalarca iyi hal ve takdir belgeleri alanların nizamnamemizin altıncı maddesine göre jandarma, levazım ve polis subayı olarak mekteplerine imtihanla kabulü.*
4. *Aynı şekilde, eğitim süresini tamamlayanlardan üçüncü maddede belirtilen şartları taşıyanların subaylık arzu edenlerin askeri mekteplere imtihansız kayıt ve kabulü.*
5. *Mektebe giriş tarihimizin o yılın sonuna göre düzenlenmesi ve buna göre işlem yapılması.*
6. *Şehit ve yetim terfi hallerine uygun şekilde maaş tahsisi ile mağduriyetlerinin giderilmesi.*
7. *Malul olan küçük subayların hükümet tarafından korunması. (Mektepli Küçük Zâbitlerin Bir Temennisi, 28 Teşrinisani/Kasım 1918, 233, s. 2).*

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Erkân-ı Harbiye (Kurmaya Subay) yetiştirilmesi ve Harbiye Mektebinin Avrupa'daki muadilleri seviyesine ulaştırılması amacıyla ıslah çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda 5 Ekim 1909 tarihinde yayımlanan "Küçük Zâbit ve Küçük Zâbit İptidâî Mektebi" hakkında nizamname ile her ordu merkezinde o orduya ait kıtalara icap eden küçük zâbitleri yetiştirmek üzere bir Küçük Zâbit Mektebi açılmasına karar verilerek söz konusu mektepler eğitim hayatına dâhil edilmiştir (Efe, 2021, s. 432). 13 Temmuz 1911 tarihinde yayımlanan nizamname ile mekteplerde önemli yapısal değişiklikler meydana gelmiş, yeni nizamnamede küçük zâbitlerin istihdamına dair düzenlemelere yer verilmiştir (Efe, 2021, s. 432-433). Bu düzenlemelere rağmen Küçük Zâbit Mektebi öğrencileri birtakım zorluklarla karşılaşmış ve bunların üstesinden gelebilmek adına bazı taleplerde bulunmuştur. Bu tür talepler, hatta ayaklanmalar ve protestolar özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nde sıklıkla görülmektedir (Cüçük ve Işıktaş, 2021, s. 117). Basının öğrenci ayaklanmalarındaki rolü ise ilgili bilgiyi yayma ve kamuoyu oluşturma üzerinedir.

Kabul Kriterleri

Bir eğitim kurumuna kabul edilme konusunda çeşitli kriterlerin belirlenmesi, eğitimde fırsat eşitliği sağlamanın önemli bir parçasıdır. Bu kriterler tüm öğrencilerin aynı standartlara göre değerlendirilmesini sağlar ve herhangi bir ayrımcılığı önler. Ayrıca, yetenekli ve başarılı öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarına bakılmaksızın eğitim fırsatlarına erişmesini mümkün kılar. Okullara öğrenci kabul kriterlerine ilişkin haberlerden bazıları Zaman gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

"Rehber-i Saadet Mektebi Müdürlüğünden: Vatan uğrunda şehit olan askerlerimizin çocuklarından on öğrencinin ücretsiz olarak alınacağı kararlaştırılmıştır. İlgili askerlik şubelerinden alacakları belge ile Kocamustafapaşa'da bulunan Rehber-i Saadet Mektebi

yönetimine başvurmaları duyurulur.” (Rehber-i Saadet Mektebi Müdüriyetinden, 2 Eylül 1918, 149, s. 4).

“Dârümuallimîn-i Âliye Müdürlüğünden: Dârümuallimîn-i Âliye Mektebinin matematik, fen ve edebiyat bölümlerine öğrenci kabul şartları, askerlikle ilgisi olmayan ve sağlık durumu yerinde olan sultânî mezunları ve yedi yıllık idâdî mezunları imtihanla kabul edilecektir. İptidâî kısmının yalnızca birinci sınıfına imtihanla yeni öğrenci kabul edilecektir.” (Dârümuallimîn-i Âliye Müdüriyetinden, 6 Teşrinievvel/Ekim 1918, 180, s. 2).

“Mekteb-i İptidâîye Kabul Şartları: 13 yaşını geçip de ilkokul sınıflarına başvuracak öğrenciler, yönetmelik gereği kabul edilmeyecektir. Mektep yönetimine gerekli belgeleri sunamayan eski öğrencilerin de kabul edilmeyeceği ilan edilir.” (On Üç Yaşını, 12 Eylül 1918, 159, s. 4).

Bu haberler, eğitim kurumlarına kabul edilmenin belirli standartlara dayalı olduğunu göstermektedir. Rehber-i Saadet Mektebi şehit çocuklarını ücretsiz kabul ederken Dârümuallimîn-i Âliye özel bölüm ve sağlık şartlarıyla öğrenci almakta, Mekteb-i İptidâîye ise yaş ve belge zorunluluğu koymaktadır. Bu durum, eğitim sisteminin toplumsal ihtiyaçlara duyarlı bir yapıda olduğunu vurgulamaktadır.

Yeni Okulların Açılması

Osmanlı Devleti’nin modernleşme sürecinde, yeni okulların açılması büyük önem taşımaktadır. Tanzimat Dönemi’nde başlayan bu süreç, modern okulların sayısının artmasına ve eğitimde çeşitliliğin sağlanmasına olanak tanımıştır. Açılan ya da açılacak olan okullara yönelik haberlerin Zaman gazetesine yansıyan örnekleri şu şekildedir:

“Edirne Vilayetinde Anamektebi: Eylül’den itibaren Uzunköprü, Lüleburgaz, Hayrabolu, Malkara, Çorlu, Keşan ve Gelibolu merkezlerinde birer anamektebi kurulması ve açılması kararlaştırılmıştır.” (Edirne Vilayetinde Ana Mektebi, 16 Nisan 1918, 13, s. 2).

“Kadıköy’de Bir Mektep: Kadıköy’de yeterli mektep bulunmaması, oradaki çocuk sahibi ebeveynleri uzun zamandır endişelendiren bir meseleydi. Aldığımız habere göre, orada ikamet eden bazı aydın kişiler, buna bir çare bulmak üzere geçen salı günü Yoğurtçu’daki bir kulüpte toplanmış ve Âşîyan İdâdîsi Müdürü Cevdet Bey’i de davet ederek Kadıköy’de bir âşîyan şubesi açılmasını düşünmüşlerdir. Konuyla ilgilenen Kadıköylü üst düzey çocuk sahibi kişilerin, önümüzdeki cuma günü saat 10’da belirtilen kulübe gelmeleri rica olunuyor. Girişimlerin başarılı olmasını temenni ederiz.” (Kadıköy’ünde Bir Mektep, 14 Ağustos 1919, 456, s. 2).

“Doğu’da Fransız Mektepleri: Paris, 18 - Fransa Eğitim Bakanı Mösyö Esné (?), Dışişleri Bakanı Mösyö Stefan Pişon ile birlikte, Doğu’da, Doğu Avrupa ve Balkanlarda yeniden kurulan veya yenilenen hükümetlerle Brezilya, Arjantin, Uruguay, Şili ve Peru’da Fransız liseleri açmayı planlamaktadır. İstanbul’da birer lise açılacak olup Atina, Bükreş, Varşova ve Prag’da da yeni mektepler açılacaktır.” (Şark’ta Fransız Mektepleri, 20 Şubat 1918, 316, s. 2).

Bu haberler, Osmanlı Devleti’nde eğitim alanındaki önemli gelişmeleri ve girişimleri göstermektedir. Edirne’de açılacak anaokulları, erken çocukluk eğitimine verilen önemi vurgularken Kadıköy’de bir okul açılması için yapılan girişimler, yerel halkın eğitim ihtiyaçlarını karşılamak adına atılan adımları ortaya koymaktadır. Ayrıca Doğu’da ve çeşitli ülkelerde Fransız okullarının açılması, Fransız hükümetinin eğitim alanında genişleme stratejisini göstermektedir.

Eğitim Yönetimine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Eğitim yönetimi, bir eğitim kurumunun tüm işleyişini ve organizasyonunu kapsamaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim yönetimi, modernizasyon çabaları ve reformlarla önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Buna göre eğitim yönetimine yönelik haberlerin Zaman gazetesinde dağılımı Tablo 2'de gösterilmektedir:

Tablo 2

Eğitim Yönetimine İlişkin Bulgular

Tema	Kategori	Frekans
Eğitim Yönetimi	Azil ve Tayinler	32
	Maaş ve Çalışma Koşulları	15
	Okul İdaresi ve Lojistik	12
	Öğretmen Atama Kriterleri ve Mesleki Yeterlilikler	8
	Personel İstihdamı	7
	Okul Takvimi ve Programları	5

Tablo 2'de belirtildiği üzere, "Eğitim Yönetimi" teması da bir önceki tema gibi, toplam yedi kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler arasında en çok haber %40,51 ile "Azil ve Tayinler" hakkındadır. Devamında ise %18,99 ile "Maaş ve Çalışma Koşulları", %15,19 ile "Okul İdaresi ve Lojistik", %10,13 ile "Öğretmen Atama Kriterleri ve Mesleki Yeterlilikler", %8,86 ile "Personel İstihdamı" ve %6,33 ile "Okul Takvimi ve Programları" gelmektedir.

Azil ve Tayinler

Osmanlı bürokrasisinde çeşitli kurumlar için azil ve tayin süreçleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda söz konusu azil ve tayinler, eğitim kurumlarının işleyişini etkileyen kritik unsurlardan biridir. Bu süreçler, öğretmenlerin performanslarına, öğrencilerin başarılarına ve okul yönetimlerinin politikalarına göre şekillenmiştir. Tanzimat Dönemi'nde başlayan reformlar, bu süreçlerin daha sistematik ve adil bir şekilde yürütülmesini amaçlamıştır. Bu tema kapsamında en dikkat çarpan haberler, yeni eğitim bakanlarının atanmasına yöneliktir. Bu konuda birbirine yakın tarihlerde farklı haberlere yer verilmiştir. Bu haberler arasında Doktor Nazım Bey, Sait Bey, Filozof Doktor Rıza Tevfik ve Yusuf Ziya Paşa gibi dört farklı eğitim bakanı ataması bulunmaktadır (Doktor Nazım Bey, 22 Temmuz 1918, 108, s. 3; Yeni Nazırlar, 12 Teşrinisani/Kasım 1918, 217, s. 1; Maarif Nazırı, 13 Teşrinisani/Kasım 1918, 218, s. 1; Yeni Kabinede Yusuf Ziya, 14 Kânunusani/Ocak 1918, 280, s. 1; Maarif Nazırı, 17 Kânunusani/Ocak 1918, 283, s. 1; Yeni Kabine, 20 Mayıs 1919, 372, s. 1; Maarif Nazırı Sait Bey, 27 Temmuz 1919, 428, s. 2).

Sık değişen bakanlar, eğitim politikalarının sürekliliğini ve istikrarını olumsuz etkileyebilir. Bu durum, uzun vadeli projelerin ve reformların uygulanmasını zorlaştırabilir ve eğitim camiasında güven kaybına yol açabilir. Öğretmenler, öğrenciler ve veliler, sürekli değişen politikalar karşısında belirsizlik yaşayabilirler. Ayrıca her yeni bakanın kendi projelerini

ve politikalarını uygulamaya koyması, kaynak ve zaman israfına neden olabilir. Dolayısıyla bu durum, eğitim sisteminin verimliliğini düşürebilir⁴.

Maaş ve Çalışma Koşulları

Öğretmenlerin maaş ve çalışma koşulları, eğitim sisteminin sürdürülebilirliği ve kalitesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu kategori altında Zaman gazetesine yansıyan haberler şu şekildedir:

“Tıbbiye Mektebinde: Dün, üç İngiliz doktor Haydarpaşa’daki tıbbiye mektebini ziyaret etmiştir. Ziyaretçilerin sınıfları, laboratuvarları ve hastaneyi gezdikten sonra gördükleri düzen ve mükemmeliyetten dolayı takdir ve tebriklerini ifade etmişlerdir.” (Tıbbiye Mektebinde, 8 Nisan 1919, 353, s. 2).

“İstanbul Maarif Memurları: İstanbul maarif memurlarından birçoğunun düzensiz maaş aldıkları ve bazı aylarda maaş alamadıkları bilinmektedir. Maalesef, İstanbul vilayetinin eğitim bütçesi, vilayetin karşılayamayacağı kadar büyük yapılmıştı. Bu bütçe, sonradan ortaya çıkan bazı harcamalar nedeniyle vilayetin maaş tahsisatında sıkıntı yaratmaktadır. İstanbul vilayeti lağvedilip mektepler Maarif Nezaretine devredildikten sonra ya bu tahsisatın yerine geçecek bir bütçe bulmak ya da kesintiler yapmak gerekecektir.” (İstanbul Maarif Memurları, 27 Nisan 1919, 363 s. 2).

Bu haberler, eğitimin ilerlemesi ve karşılaşılan zorluklar hakkında bilgiler içermektedir. İngiliz doktorların Tıbbiye Mektebi’ni ziyaret edip övmeleri, Osmanlı Devleti’nin o dönemde İngiliz işgali altında olduğu düşünüldüğünde bu övgülerin gerçek durumu ne derece yansıttığı tartışmaya açıktır. Öte yandan, İstanbul maarif memurlarının düzensiz maaş almalarından kaynaklanan sorunlar, idari ve mali sıkıntıları işaret etmektedir.

Okul İdaresi ve Lojistik

Okul idaresi ve lojistik, eğitim kurumlarının günlük işleyişini ve organizasyonunu sağlamaktadır. Okul binalarının bakımı, eğitim materyallerinin temini ve lojistik düzenlemeler, eğitim kalitesini doğrudan etkilemektedir. Okul idaresi ve lojistiğe yönelik Zaman gazetesinde yer alan bazı haberler şunlardır:

“İstanbul Maarif Müdürlüğünden: İlkokullar için 6000 çeki oduna ihtiyaç vardır. Odun temin edebilecek olanlar, şartları öğrenmek üzere şehrin iş saatleri içinde her gün İstanbul vilayeti maarif müdürlüğüne başvursunlar.” (İstanbul Maarif Müdüriyetinden, 19 Temmuz 1918, 105, s. 4).

Sınıf	Para	Kuruş
1	10	134
2	20	214
3	00	366
4	35	478

⁴ Konuyla ilgili detaylı bilgiler için bkz. Doğan, A. (Ed.). (2023). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923) Osmanlı maarif nazırları ve eğitim politikaları*. Nobel Yayınevi.

“Maarif Müdürlüğü Erzak Dağıtım Komisyonundan: Temmuz ayına ait bulgur ve zeytinyağının dağıtımına başlanabileceğinden, söz konusu aya ait yukarıda belirtilen erzakların mektep müdür ve müdürleri, başöğretmenler veya yetkilileri tarafından onaylı bir liste ile en geç bir hafta içinde Ahmet Efendi Hanı’ndaki komisyona başvurmaları gerektiği belirtilir.” (Maarif Müdüriyeti Tevzi-i Erzak, 30 Temmuz 1918, 115, s. 4)

Bu haberler, eğitim sisteminde fiziki ve lojistik ihtiyaçların karşılanmasındaki bürokratik yapıya örnek teşkil etmektedir. Maarif Müdürlüğü’nün odun ihtiyacı ve erzak dağıtımı, okulların işleyişini etkileyen temel ihtiyaçlardır. Bu düzenlemeler, eğitim sisteminin öğrencilerin ve öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılama konusunda imkânlar dâhilinde hassas bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Öğretmen Atama Kriterleri ve Mesleki Yeterlilikler

Öğretmen atama kriterleri ve mesleki yeterlilikler, eğitim kalitesinin korunması ve geliştirilmesi için önemli bir unsurdur. Osmanlı Devleti’nde öğretmenlerin atanmasında belirli kriterler ve yeterlilikler aranmıştır. Bu konuda gazeteye yansıyan haber örnekleri şu şekildedir:

“Dârülfünûn veya dârülmualimîn öğrencilerinden olup öğretmenlik mesleğine dâhil olacak olanların, mesleği üzerine staj yapmış ve ülkeyi iyi tanıma konusunda deneyime sahip olmaları gerekmektedir.” (Dârülfünûn veya Dârülmualimîn, 16 Teşrinisani/Kasım 1918, 221, s. 2).

“Muallime Aranıyor: Özel dersler için Türkçe ve Fransızca bilen bir muallime aranıyor. Başvuru için Çağaoğlu’nda Duyun-u Umumiye karşısındaki 33 numaralı hanede Ahmet Tarık Bey’e müracaat ediniz.” (Muallime Aranıyor, 6 Kânunusani/Ocak 1918, 272, s. 2).

Bu haberler, eğitimde nitelik arayışına yönelik çabaları yansıtmaktadır. Dârülfünûn veya dârülmualimîn öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine başlamadan önce staj yapmaları ve ülkeyi tanıma konusunda deneyime sahip olmalarına dair beklentiler, öğretmenlerin mesleki açıdan yetkin olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Öte yandan Türkçe ve Fransızca bilen bir kadın öğretmen arayışı, dönemin koşulları da göz önünde bulundurulduğunda Fransızca dil becerilerinin gelişimine verilen öneme ve kadınların sosyal hayatta daha görünür hale gelmesine dair örnek teşkil etmektedir.

Personel İstihdamı

Eğitim kurumlarında çalışan idari personel ve destek hizmetleri, okulların işleyişinde önemli bir role sahiptir. Okullarda çalışan personelin işe alım süreçleri ve çalışma koşulları, eğitim yönetiminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede gazetede yer alan ilgili haberler şu şekildedir:

“Bezm-i Âlem Valide Sultânîsi Müdürlüğünden: Öğrencilerin elbiselerini dikmek, tamir etmek ve sürekli olarak mektepte kalmak üzere bir dikişçi hanım ve mektebin eşyalarının ve malzemelerinin tamiratı için istihdam edilmek üzere bir kişiye ihtiyaç duyulmaktadır. Başvurmak isteyenlerin maaş miktarını ve diğer şartları öğrenmek üzere mektebe müracaat etmeleri gerekmektedir.” (Bezm-i Âlem Valide Sultânîsi, 17 Teşrinievvel/Ekim 1918, 191, s. 2).

“Darüleytam Hastanesi Baştabipliğinden: Haydarpaşa Darüleytam Hastanesi için yaşları 25’ten küçük, 40’tan büyük olmamak üzere 6 hastabakıcı ve 8 hademeye ihtiyaç vardır. Hastabakıcıların okuma yazma bilmeleri şarttır. Bu kişilere dolgun bir ücret verilecektir.

Başvurmak isteyenlerin iyi hal belgeleriyle birlikte Osmanlı kimlik belgelerini de yanlarına alarak Haydarpaşa Darüleytam Hastanesine müracaat etmeleri ilan olunur.” (Darüleytam Hastanesi Sertababetinden, 9 Nisan 1919, 354, s. 2).

Bu haberler, eğitim ve sağlık kurumlarının günlük işleyişine dair bilgileri yansıtmaktadır. Bezm-i Âlem Valide Sultânîsinin ve Haydarpaşa Darüleytam Hastanesinin ihtiyaç duydukları personeli duyurması, bu kurumların işlevselliğini sürdürmek için gerekli düzenlemelerin yapılmaya çalışıldığını göstermektedir. İş ilanlarında belirtilen kriterler ve maaş bilgileri, o dönemin çalışma koşullarını ve kurumsal yapısını ortaya koymaktadır.

Okul Takvimi ve Programları

Eğitim yılının planlanması ve okul takvimleri, öğrencilerin akademik başarıları ve eğitim kurumlarının verimliliği açısından önemlidir. Okul takvimleri, eğitim sürecinin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamakta ve öğrencilerin tatil dönemlerini planlamalarına yardımcı olmaktadır. Okul takvimi ve programlarına yönelik gazetede öne çıkan haberler şu şekildedir:

“Mekteplerde Yaz Saati: Yaz saati uygulamasının tüm mekteplerde de uygulanacağı bildirilmiştir. Bu nedenle, Nisan’ın 9. gününü 10. gününe bağlayan gece saat 11’de tüm saatler bir saat ileri alınarak 12’ye getirilecek ve bütün yaz boyunca bu saat uygulanacaktır.” (Mekteplerde Yaz Saati, 10 Nisan 1919, 355, s. 1)

“Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürlüğünden: Kız Sanayi-i Nefise Mektebi, Bezm-i Âlem Sultânîsinde hazırlanan özel bir bölüme taşınmış ve eğitim-öğretim faaliyetlerine 22 Şubat Cumartesi günü başlanmasına karar verilmiştir.” (Sanayi-i Nefise Mektebi Müdüriyetinden, 20 Şubat 1918, 316, s. 2).

Bu haberlere göre eğitimde uygulanan okul takvimi ve programları, dönemsel ihtiyaçlara ve sosyal olaylara göre şekillenmiştir. Yaz saati uygulamasının okullarda da hayata geçirilmesi, eğitimde zamanın verimli kullanılmasının amaçlandığına yönelik olduğu söylenebilir. Diğer yandan Kız Sanayi-i Nefise Mektebi’nin Bezm-i Âlem Sultânîsinde hazırlanan özel bir bölüme taşınarak eğitim-öğretime başlaması, okul programlarının fiziki koşullara göre yeniden düzenlendiğini ve yeni eğitim alanlarının oluşturulduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkilerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitim sistemi, yalnızca bireysel bilgi ve becerilerin geliştirilmesinde değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dönüşümlerin sağlanmasında da önemli bir rol oynamıştır. Bu konuya yönelik Zaman gazetesinde yer alan haberler Tablo 3’te gösterilmiştir:

Tablo 3

Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkilerine İlişkin Bulgular

Tema	Kategori	Frekans
Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkileri	Eğitimde Sosyal Etkinlikler ve Kültürel Katkıları	41
	Mezunların İstihdamı	11
	Eğitim Yayınları ve Kamuoyu Bilinci	10
	Okul Sağlığı ve Güvenlik	9

Tablo 3'te de verilmiş olan bilgiye göre "Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkileri"ne ilişkin haberler dört kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler arasında ilk sırada %57,75 ile "Eğitimde Sosyal Etkinlikler ve Kültürel Katkılar" bulunmaktadır. Sonrasında ise %15,49 ile "Mezunların İstihdamı", %14,08 ile "Eğitim Yayınları ve Kamuoyu Bilinci" ve %12,68 ile "Okul Sağlığı ve Güvenlik"e dair haberler gelmektedir.

Eğitimde Sosyal Etkinlikler ve Kültürel Katkılar

Eğitim kurumlarında düzenlenen sosyal etkinlikler ve kültürel faaliyetler, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede ve toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirmede önemli bir rol oynamaktadır. Tiyatro, müzik, spor ve diğer sosyal etkinlikler; öğrencilerin çok yönlü gelişimini desteklemekte ve onların sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamaktadır. Bu çerçevede Zaman gazetesinde dikkat çeken haberler şu şekildedir:

"Tiyatro ile ahlak ve terbiye arasındaki ilişkinin genel olarak takdir edilmeye başlandığının bir kanıtı, birkaç yıl önce resmi mektep programlarına dâhil edilen "mektepe temsilcileri"dir. Maarif Nezareti, eğitim meselelerine hâkim bir uzmana "mektepe temsilcilerinin öğretim yöntemleri" adında bir broşür yazdırarak mekteplere dağıtmıştı. Ancak, hangi ülkede olursa olsun, eğitim programları her zaman klasik ve muhafazakârdır. ... Reşat Nuri." (Mektepe Temsilcileri Hakkında, 19 Teşrinievvel/Ekim 1918, 193, s. 2).

"Muallimler Cemiyeti Kongresi: Muallimler Cemiyetinin ramazan konferanslarından ilki yarın, pazartesi akşamı gerçekleştirilecektir. Tüm meslektaşlar, teravih namazından sonra Cağaloğlu'ndaki dârülmuallimîn konferans salonuna gelebilir. Konferans, Cemiyet Başkanı ve Dârülmuallimîn Müdürü Selim Sırrı Bey tarafından malum konu üzerinde yapılacaktır." (Muallimler Cemiyeti Kongresi, 1 Haziran 1919, 284, s. 2).

"İzmir'in İşgali, Dârülfünûnunun Tepkisi: İzmir ve çevresinin Yunan askeri tarafından işgal edilmesi haberi üzerine, dün dârülfünûn konferans salonunda toplanan gençler, bugün de dârülfünûnda toplanmış ve saat 11.30'da çeşitli fakültelerin öğretim üyeleri konferans salonuna girmişlerdir. Öğretim üyeleri arasında bulunan Doktor Besim Ömer Paşa, dârülfünûn öğretim üyeleri ve öğrencilerin tepkilerine başkanlık etme şerefine nail oldukları için teşekkür ettikten sonra Hukuk Fakültesi adına Muslihiddin Adil Bey bir konuşma yapmış ve İzmir'in Yunan askeri tarafından işgal edilmesine yönelik verilen kararı şiddetle protesto ederek dârülfünûn gençlerinin bu duruma karşı birlik ve devamlılık içinde çalışmalarını ifade etmiştir. Daha sonra Doktor Akil Muhtar Bey, Tıp Fakültesi adına söz alarak konuyla ilgili görüşlerini belirtmiştir. Sonrasında Rıza Tevfik Bey kürsüye çıkarak ülkemizdeki Hristiyan unsurların yaptıkları propagandalarla Avrupa'ya bizi kötü tanıttıklarını ve gerçeğin er geç anlaşılacağı ümidiyle sağduyu çerçevesinde hareket edilmesi gerektiğini ileri sürmüştü, Türklerin İstanbul'u fethettiğinde sadece Sarayburnu ve Fener'den ibaret olan şehri genişlettiğini ve imar ettiğini söylemiştir. Mühendis Mektebi adına konuşan Yusuf Razi Bey de gençliğin işe ihtiyaç duyduğunu, az konuşup çok iş yapmaları gerektiğini beyan etmiştir. Daha sonra her fakülteden birer kişi söz almış ve İzmir'in işgaliyle ilgili olarak yapılan muameleyi şiddetle protesto etmişlerdir." (İzmir'in İşgali ve Milletin Tesirâtı, 19 Mayıs 1919, 371, s. 1).

Bu haberlere göre eğitimde sosyal etkinlikler ve kültürel katkılar önemli bir yer tutmaktadır. Tiyatro, ahlak ve terbiye ilişkisini güçlendirmek amacıyla okul programlarına dâhil edilmiş; hatta Maarif Nezareti, tiyatronun eğitimde nasıl kullanılacağını anlatan broşürler hazırlayarak okullara dağıtmıştır. Muallimler Cemiyetinin ramazan konferanslarının, öğretmenlerin bilgi paylaşımı yapmalarına ve eğitim meselelerini tartışmalarına imkân tanıdığı

söylenbilir. Öte yandan dârülfünûn öğrencileri ve öğretim üyelerinin, İzmir'in Yunan işgali haberine tepki göstermesi, eğitim kurumlarının sosyal olaylara duyarlılığını ve toplumsal bilinçlenmeyi teşvik etmiştir. Genel olarak bu etkinlikler, öğrencilerin ve öğretmenlerin sosyal ve kültürel alanlarda aktif olmalarını sağlamaktadır.

Mezunların İstihdamı

Eğitim sisteminde, mezunların istihdam edilmesi sistemin başarısını doğrudan etkilemektedir. İstihdam oranlarının yüksek olması eğitim kurumlarının itibarını ve dolayısıyla öğrenci motivasyonunu da olumlu yönde etkilemektedir. Bu kapsamda Osmanlı eğitim sisteminde mezunların istihdamına yönelik şu haberler öne çıkmaktadır:

“Meclis-i A'yân Mekâtib-i Umûmîliğinden: Meclis-i A'yân Zabıt Kalemine, aylık 1200 kuruş maaşla ve eylül başından itibaren görevlendirilmek üzere yüksek mekteplerden mezun olanlardan müsabaka ile 3 zabıt kâtibi alınacaktır. Başvurmak isteyenlerin şartları anlamak ve kaydolmak üzere gerekli belgeleri de yanlarına alarak, ayın 15'ine kadar, cuma hariç her gün zabıt müdürlüğüne başvuruları ilan olunur.” (Meclis-i A'yân Mekâtib-i Umûmîliğinden, 7 Ağustos 1918, 123, s. 4).

“Adliye Tayinleri: Hukuk Fakültesinden yüksek dereceyle mezun olan Hüseyin Yaşar, İstanbul mahkemesi üyesi yardımcılığına atanmıştır.” (Adliye Tayinleri, 9 Nisan 1919, 354, s. 2).

“Emniyet Genel Müdürlüğü: Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Şubesi Müdürlüğüne, aynı şubenin müdür yardımcısı olan Mülkiye Mektebi mezunlarından Mehmet Mensur ve müdür yardımcılığına, yine aynı mektep mezunlarından üçüncü masa başkâtibi Ömer Lütfi atanmıştır. Ömer Lütfi'nin yerine başkâtip yardımcısı Hasan Memduh ve onun yerine ise genel kalem kâtiplerinden Şevket Beyler terfi ettirilmiştir.” (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinde, 26 Ağustos 1919, 468, s. 2).

Bu haberlere göre mezunların istihdamı organize ve rekabetçi bir süreç olarak yönetilmiştir. Meclis-i A'yân Zabıt Kalemine alınacak zabıt kâtiplerinin müsabakayla seçilmesi, eğitilmiş bireylerin yeteneklerine göre istihdam edildiğini gösterir. Yüksek dereceyle Hukuk Fakültesinden mezun olan bir bireyin İstanbul mahkemesi üyesi yardımcılığına atanması, eğitilmiş kişilere önemli pozisyonların verildiğini vurgular. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde Mülkiye Mektebi mezunlarının terfi ettirilmesi, liyakat ve eğitim düzeyine göre değerlendirme yapıldığını gösterir.

Eğitim Yayınları ve Kamuoyu Bilinci

Gazete ve dergiler, eğitim konularının geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yayınlar; eğitim reformları, yeni okul açılışları, öğretmenlerin durumu ve öğrencilerin başarıları gibi konuları ele alarak toplumda eğitim bilincini artırmıştır. Konuyla ilgili olarak Zaman gazetesine yansıyan haberler şu şekildedir:

“Tedrisat Mecmuası: Dârülmualimîn-i Âliye öğretim heyeti tarafından yayımlanan Tedrisat mecmuasının 40. Nisan sayısı ilgi çekici ve zengin içeriğiyle yayımlanmıştır. Fiyatı 5 kuruştur.” (Tedrisat Mecmuası, 9 Nisan 1919, 354, s. 2).

“Kütüphanelerimiz: Beyazıt Kütüphanesinde bulunan Fransızca kitapların Dârülfünûn Kütüphanesine ve Dârülfünûn Kütüphanesinde bulunan değerli el yazması kitapların

Kütüphane-i Umumiyye devredilmesine karar verilmiştir. Kütüphane-i Umumiyyenin yanına yeni bir bölüm eklenip genişletilecektir. Şimdiye kadar Kütüphane-i Umumiyyede 113 numaralı hane ve benzeri birçok kitap bulunuyordu. Bu kitaplar kaldırılacaktır. Kütüphane-i Umumiyye’de ders çalışmak için çalışanlarla dârülfünûn öğrencilerine ayrı ayrı yerler ayrılacaktır. ...” (Kütüphanelerimiz, 27 Nisan 1919, 363, s. 2).

“Dört Ayda Üçüncü Ferit Paşa Kabinesi: Maarif Nazırı Sait Bey’in Fotoğrafı” (Maarif Nazırı Sait Bey, 22 Temmuz 1919, 433, s. 1).

Haberlere bakıldığında eğitim yayınlarının, eğitim kurumları ve öğretim üyelerinin aktif katılımıyla desteklendiği söylenebilir. Zira “Tedrisat Dergisi” gibi yayınlar, kamuoyunun eğitim farkındalığını artırmasının yanı sıra hem öğretmenler hem de öğrenciler için önemli bir kaynak sayılabilir. Beyazıt Kütüphanesindeki kitapların dârülfünûn ve Kütüphane-i Umumiyye devredilmesi, eğitim kaynaklarının daha erişilebilir olmasını sağlamaya yöneliktir. Diğer taraftan maarif nazırı dâhil kabinede yer alan nazırların fotoğraflarının yayımlanması söz konusu kabinenin halk tarafından tanınmasına imkân verirken dört ayda üçüncü kabinenin kurulması, siyasi istikrarsızlık olarak değerlendirilebilir.

Okul Sağlığı ve Güvenlik

Okullarda uygulanan sağlık ve güvenlik önlemleri, öğrencilerin ve öğretmenlerin sağlıklı ve güvenli bir eğitim ortamında bulunmalarını sağlamaktadır. Okulların sağlık ve güvenliği bağlamında Zaman gazetesinde yer verilen başlıca haberler şunlardır:

“Şehremaneti Sıhhiye Müdürlüğünden: Mektep müdürleri, kurum doktorları, fabrika, ticarethane, mağaza ve dükkân sahipleri, han ve apartman yöneticileri, esnaf dernekleri, tüm aile reisleri, öğretmen ve öğretmenler idaresinde bulunan tüm nüfusa çiçek aşısı yapılması ve aşı belgesi almaları konusunda bir ay önce uyarı yapılmıştı. Sürenin sona ermesi nedeniyle kontroller yapılmaktadır. Yanlarında aşısız kimse çalıştıranlar tespit edilirse, ceza kanununun 256. maddesi gereğince yasal işlem yapılacağı ilan olunur.” (Şehremaneti Sıhhiye Müdüriyetinden, 22 Teşrinievvel/Ekim 1918, 196, s. 2).

“Tüm Mekteplerin Tatili: İspanyol nezlesinin bugünlerde şiddetle etkili olması ve hastalığın özellikle mekteplerdeki öğrenciler ve personel arasında yayılması sebebiyle resmi ve özel tüm mekteplerin ikinci bir duyuruya kadar tatil edilmesi, Sıhhiye Nezaretinin önerisi üzerine Maarif Nezareti tarafından uygun görülmüş ve ilgili kişilere bildirilmiştir.” (Bilumum Mekâtibin Tatili, 10 Kânunuevvel/Aralık 1918, 245, s. 2).

“Mektepler Açılıyor: Maarif Nezaretinden: İspanyol nezlesi nedeniyle mekteplerin kapatılmasının ardından, hastalığın etkisinin azalmasıyla tüm mekteplerin yeniden açılmasına karar verildiği Sıhhiye Nezareti tarafından bildirilmiştir. Bu sebeple, kapalı olan mekteplerin hemen açılarak eğitim ve öğretime başlanmasının gerekli olduğu ilan edilmiştir.” (Mekatipler Açılıyor, 6 Kânunusani/Ocak 1918, 272, s. 2).

“Beyoğlu Cezaevinden Firar: Pazartesi akşamı saat 09.30 civarında Beyoğlu cezaevinde bulunan mahkûmlar, akşam yemeğinden sonra yerlerine dönecekleri sırada, içlerinden beş altı kişi önceden planladıkları bir düzenle, kapısını açık buldukları kilere saklanarak ve oradan kapının kilidini kırarak ambara girerler. Ele geçirdikleri kantarın demiriyle tavanın tahtalarını sökerek bir insan geçebilecek kadar bir delik açarlar. Façu (?) isminde bir mahkûm, oradaki bir direğe kuşağını bağlar ve birer birer Mekteb-i Sultânî bahçesine inerler. Bunu gören mektep idaresi hemen polis merkezini haberdar eder. Kaçaklardan üçü Mekteb-i

Sultânî bahçesinde ve diğer ikisi de ambarda yakalanır. Pinayot isminde bir mahkûm ise kargaşadan faydalanarak hapishanenin damına çıkar ve kendisini yirmi metrelik yükseklikten sokağa atar. Kimse farkına varmadan yere serilir. Bunu gören merkez komiserlerinden biri mahkûmun öldüğünü zanneder ve arkadaşlarına haber vermek üzere merkeze gittiği sırada, civardaki Rum kadınları tarafından kaçırlır ve ortadan kaybolur.” (Beyoğlu Tevkifhanesinden Firar, 17 Temmuz 1919, 428, s. 2).

Bu haberlerden de anlaşılacağı üzere okul sağlığı ve güvenliği, toplum sağlığı politikalarının bir parçası olarak titizlikle ele alınmıştır. Çiçek aşısının yaygınlaştırılması ve aşı belgesi alınması konusundaki çabalar; okulların, ticarethanelerin ve konutların düzenli olarak denetlendiğini ve aşısız işçi çalıştıranların cezai yaptırımlarla karşılaşacağını ortaya koymaktadır. İspanyol nezlesi salgını nedeniyle okulların geçici olarak kapatılması ise hastalığın yayılma riskini minimize etmeye yönelik önemli bir önlemdir. Ayrıca, firar eden mahkûmların okul bahçesine kaçışı ve okul idaresinin hızlı müdahalesi, okul güvenliğinin sağlanması için alınan önlemleri ve polisle iş birliğini vurgulamaktadır.

Eğitim Kurumlarının Gelişimine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitim kurumları, modernleşme sürecinin bir parçası olarak büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu süreç; okulların fiziki ve işlevsel değişikliklerini, yeni okul binalarının inşasını ve eğitim finansmanı ile kaynak yönetimini içermektedir. Osmanlı Devleti’nde eğitim kurumlarının gelişimi hakkında Zaman gazetesine yansıyan haberlere dair dağılım Tablo 4’te verilmiştir:

Tablo 4

Eğitim Kurumlarının Gelişimine İlişkin Bulgular

Tema	Kategori	Frekans
Eğitim Kurumlarının Gelişimi	Fiziksel ve İşlevsel Değişiklikler	29
	Yeni Okul Binalarının Tesisi	8
	Eğitim Finansmanı ve Kaynak Yönetimi	5
	Okulların Fiziksel Koşulları	2

Tablo 4’te görüldüğü üzere, “Eğitim Kurumlarının Gelişimi”ne dair haberler dört kategoride tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bu kategoriler içerisinde en fazla haber %65,91 ile “Fiziksel ve İşlevsel Değişiklikler” ile ilgilidir. Bu haberlerin ardından %18,18 ile “Yeni Okul Binalarının Tesisi”, %11,36 ile “Eğitim Finansmanı ve Kaynak Yönetimi” ve %4,55 ile “Okulların Fiziksel Koşulları” gelmektedir.

Fiziksel ve İşlevsel Değişiklikler

19. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nde eğitim kurumları, fiziki ve işlevsel olarak önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu dönemde, okulların mimari yapıları modernleşmiş ve öğrencilerin daha iyi koşullarda eğitim alabilmeleri için çeşitli iyileştirmeler yapılmıştır. Bu konudaki haberler Zaman gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“Mühendis Mektebinde: Evvelce işgal edilmiş olan ve İtilaf devletlerine mensup heyetlere ait bulunan binaların iki günden beri geri alındığı bilinmektedir. Yalnız bu geri alma

işleminin şekli ve tarzı, o gün de hayretlere düşmek ve geri almadan sorumlu olanların hareketlerini garip bulmamak mümkün değildir. Mesela, yetimhane olarak kullanılan birçok Fransız mektebinin işesi için yalnızca iki saat süre verilmiş, yüzlerce çaresiz kimsesiz çocuğun bu kadar kısa bir sürede nereye yerleştirileceği, eşyalarının nasıl halledileceği bile düşünülmemiştir. Bugün yine böyle bir işlem hakkında haber aldık. Caddede mühendis mektebi olarak kullanılan Notre Dame de Sion binasında, başlarında küçük bir subay bulunan 5-10 süngülü Fransız askeri gelerek mektebin hemen tahliyesini söylemişlerdir. Mektep müdürü o sırada mektepte bulunmadığı için içişleri memurları gelenlere bu tahliye için süre verilmesini, mektebin müdürünü ve ilgilileri hemen haberdar edeceklerini söylemişlerse de Fransızlar bu beyanatı dinlemeyerek mektebin kapısı üstündeki Osmanlı bayrağını indirip yerine Fransız bayrağını çekmişler ve mektebi içindeki öğrencilerden tahliye ederek kapıları kapatmışlar. İçeride birkaç nöbetçi bırakmışlardır. Bu arada bazıları da binaya girerek bu durumu izlemişlerdir. ..." (Mühendis Mektebinde, 16 Teşrinisani/Kasım 1918, 221, s. 1).

"Bahriye Mektebinin İşgali: Heybeli'deki Bahriye Mektebi dün Fransız askeri heyeti tarafından işgal edilmiştir." (Bahriye Mektebinin İşgali, 18 Teşrinisani/Kasım 1918, 223, s. 2).

"Alman Mektebinin Tahliyesi: Beyoğlu'nda Yazıcı Sokağı'ndaki Alman Mektebi tahliye edilmektedir. Burası da İngiliz ve Fransızlar tarafından işgal olunacaktır." (Alman Mektebinin Tahliyesi, 1 Kânunuevvel/Aralık 1918, 236, s. 1).

"Küçük Sıhhiye Mektebi: Küçük Sıhhiye Memurları Mektebinin yatılı mektebe dönüştürülmesi ve yılda 100 kadar öğrencinin mektepten diploma almasını sağlamak amacıyla Sağlık Müdürlüğü tarafından Şura-yı Devlet'e gönderilen kararname üzerine, Şura-yı Devlet tarafından söz konusu mektebin yatılı mektebe dönüştürülmesi durumunda maliyetinin Maliye tarafından karşılanamayacağı anlaşılmıştır." (Küçük Sıhhiye Mektebi, 26 Ağustos 1919, 468, s. 2).

Eğitim kurumlarının fiziksel ve işlevsel değişiklikleri, dönemin siyasi ve sosyal olaylarından doğrudan etkilenmiştir. İtilaf Devletleri işgali altında olan binaların geri alınması sürecinde, Mühendis Mektebi gibi eğitim kurumlarında hızlı ve plansız tahliyeler yaşanmış, yetimhaneler gibi hassas kurumlar bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Heybeli'deki Bahriye Mektebi ve Beyoğlu'ndaki Alman Mektebi'nin Fransız ve İngilizler tarafından işgal edilmesi, eğitim kurumlarının da savaşın ve işgalin doğrudan etkisi altında olduğunu göstermektedir. Küçük Sıhhiye Memurları Mektebi'nin yatılı okula dönüştürülme girişimi ise maliyet kaygıları nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu haberler, Osmanlı'da eğitim kurumlarının hem işgal altındaki durumlar nedeniyle fiziki olarak zorlandığını hem de mali kısıtlamalar nedeniyle işlevsel değişiklikler yapmakta zorlandığını göstermektedir. Eğitim sistemi, bu dönemde sürekli bir adaptasyon ve yeniden yapılanma süreci içindedir.

Yeni Okul Binalarının Tesisi

Yeni okul binalarının inşası, eğitimde modernleşme çabalarının önemli bir parçası olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde başlayan bu süreç, modern okulların sayısının artmasına ve eğitimde çeşitliliğin sağlanmasına olanak tanımıştır. Yeni okul binalarının inşası, eğitimin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamış ve eğitimde fırsat eşitliğini artırmıştır. Zaman gazetesinde yeni okul binaların açılmasına yönelik gazete haberleri şu şekildedir:

"Mektep Haberleri: Yangın sonucu hasar gören Molla Gürani İnas Mektebinin Yusuf Paşa Anamektebine tahsis edilen binada açılmasına karar verilmiştir. Yine yangın sonucu

hasar gören Kartal Oğuzalp Erkek ve Kız Mekteplerinin uygun binalarda açılmasına karar verilmiştir.” (Mektep Haberleri, 7 Ağustos 1918, 123, s. 3).

“Harap Vilayetlerimiz: ... Bu hallerin gerçek sebepleri araştırıldığında, köylerimizin dağınık olmasının toplumsal ve ekonomik hayatımız üzerinde ne gibi etkiler yaptığı hemen ortaya çıkar. Taşrada mektepsizlikten hepimiz şikâyet ediyoruz. Köylüler de bundan şikâyetçi. Hükümet de buna çare bulmak için uğraşılıyor. Ancak yine çare bulunamıyor ve mektepsiz kalınıyor. Bunun sebebi birkaç köy için ortak bir mektep oluşturmanın imkânsızlığıdır. Onar yirmişer hanelik köyler birbirinden altı saatlik mesafede bulundukça, her yirmi otuz hanelik köy için ayrı bir mektep yapmak hiçbir zaman mümkün olamayacağına göre ilköğretimi ülkeye istediğimiz şekilde yaygınlaştırmak elbette mümkün olmayacaktır. Dağınıklığın bu sakıncasını ekonomiye, güvenlik meselelerine ve bayındırlık işlerine de teşmil edebiliriz. Doğu vilayetlerimiz ise yeni teşkilatın bu şekilde uygulanmasıyla bütün bu sakıncalardan kurtulabilir. ...” (Harap Vilayetlerimiz, 8 Ağustos 1918, 124, s. 1).

“Yeni Sultânîler: Haber aldığımızı göre, İstanbul’da Galatasaray Sultânîsinin program ve idaresi temel alınarak iki yeni sultânî daha açılması planlanmıştır. Bunlardan biri Kabataş’ta olacaktır. Maarif Nezaretinin sultânîler hakkındaki yeni planları ve düzenlemeleri tamamlandıktan sonra, İstanbul’da kiralık bina kullanan hiçbir mektep kalmayacaktır. Dârülfünûn derslerinde görev yapamayan öğretmenler, çeşitli sultânîlere atanmışlardır.” (Yeni Sultânîler, 27 Nisan 1919, 363, s. 2).

Gazetede yer alan bu haberlerden özellikle yangın gibi olağanüstü durumlarda devletin hızlı bir şekilde alternatif binalar tahsis etmesi ve köylerde eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması hususunda çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, İstanbul’da Galatasaray Lisesi modeline göre yeni liselerin açılması planları, kaliteli eğitimin genişletilmesini hedeflemektedir. Bu gelişmeler, eğitim sisteminin fiziksel ve işlevsel olarak sürekli iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Eğitim Finansmanı ve Kaynak Yönetimi

Eğitim finansmanı ve kaynak yönetimi, eğitim kurumlarının sürdürülebilirliği ve kalitesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti’nde eğitim kurumlarının finansmanı, devlet bütçesi, halk yardımı ve çeşitli vakıflar tarafından sağlanmıştır. Eğitim bütçesinin planlanması ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılması, eğitimde başarıyı artırmak için önemli adımlardan biridir. Bu kapsamda gazetede yer verilen haberler şu şekildedir:

“Maarif Bütçesi: Tıp Fakültesi, dârümuallimîn ve dârümuallimât gibi kurumların müdürleri, Maarif Nezaretinde bir araya gelerek idarelerinde bulunan mekteplerin ihtiyaçları hakkında eğitim bütçesine konulması gereken miktarlar hakkında görüşmelerde bulunmaktadır. Mekteplere ücretsiz olarak öğrenci kabulü hakkında kararlar bütçe düzenlendikten sonra alınabilecektir.” (Maarif Bütçesi, 25 Ağustos 1918, 141, s. 2).

“Sultânî Mektepleri İcraatı: Bu yıl Maarif Nezareti tarafından ortaöğretim için ayrılan 130 bin liralık bütçenin 80 bin lirası harcadığından, mevcut paranın azlığını dikkate alan ortaöğretim idaresi, gelirlerini artırmak için mekteplerin yatılı ücretlerini artırmaya karar vermiş ve bu konuda girişimlerde bulunmuştur.” (Sultânî Mektepleri İcraatı, 5 Temmuz 1919, 416, s. 2).

“Dârülfünûn Masrafı: Lüzumsuz derslerin kaldırılması ve diğer düzenlemeler nedeniyle şimdiye kadar 80.000 liradan fazla tasarruf edilmiştir.” (Dârülfünûn Masrafı, 27 Nisan 1919, 363, s. 2).

Eğitimde yeni okul binalarının tesisi, eğitim bütçesinin düzenlenmesi ve mali kaynakların etkin kullanımı ile doğrudan ilişkilidir. Eğitim kurumlarının ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan bütçe görüşmeleri, okullara ücretsiz öğrenci kabulü gibi önemli kararların alınmasını sağlamaktadır. Mevcut mali kaynakların yetersizliği nedeniyle, ortaöğretim idaresi okulların yatılı ücretlerini artırma yoluna gitmiştir. Ayrıca, lüzumsuz derslerin kaldırılması ve diğer düzenlemelerle önemli ölçüde tasarruf sağlanmış, bu da bütçenin verimli kullanıldığını göstermektedir. Bu haberler, eğitim sisteminde fiziksel ve işlevsel iyileştirmelerin bütçe düzenlemeleri ve mali kaynakların etkili yönetimi ile gerçekleştirilmesinin amaçlandığını ortaya koymaktadır.

Okulların Fiziksel Koşulları

Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde okulların fiziki koşulları büyük önem taşımış ve koşulların iyileştirilmesi için çeşitli reformlar ve projeler hayata geçirilmiştir. Okulların fiziksel koşulları bağlamında Zaman gazetesinde şu haberlere yer verilmiştir:

“Mektep Binaları: Yangın nedeniyle hasar gören iptidâî mektepleri için yeni binalar araştırılmak üzere eğitim müfettişlerine ve mektep müdürlerine bildirim yapıldığı belirtiliyor.” (Mektep Binaları, 31 Temmuz 1918, 116, s. 4).

“Kiralık Depo ve Mektep Yeri: Fatih'te Çarşamba Caddesi'nde bulunan yangın görmüş numune mektebi yeri ile Kara Mehmet Mahallesi'nde bulunan depo yeri kiraya verilmek üzere 28 Ağustos tarihine kadar açık artırmaya çıkarıldığından, ilgilenenler İstanbul Emlak-ı Emiriye Müdürlüğüne başvursunlar.” (Kiralık Depo ve Mektep Mahalli, 14 Ağustos 1919, 456, s. 2).

Bu haberler, eğitimde okul binalarının fiziksel koşullarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir eğitim ortamlarının sağlanması için yapılan çalışmaların varlığını göstermektedir. Yangın nedeniyle hasar gören ilkokullar için yeni binaların araştırılması, eğitim faaliyetlerinin kesintiye uğramaması amacıyla alınan hızlı ve etkili önlemleri yansıtmaktadır. Ayrıca yangın görmüş bir okul yeri ile bir depo yerinin kiraya verilmek üzere açık artırmaya çıkarılması, yangın sonrası hasar gören binaların ekonomik olarak değerlendirilmesi sürecini göstermektedir. Her iki haber de okul binalarının fiziksel koşullarının iyileştirilmesi ve eğitimde sürekliliğin sağlanması için yapılan çalışmaları ve alınan önlemleri ortaya koymaktadır.

5. Eğitim Süreci ve Değerlendirmeye İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim sisteminde meydana gelen değişimler ve yenilikler, eğitim süreci ve değerlendirmede de belirgin bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede eğitim süreci ve değerlendirmeye ilişkin haberlerin dağılımı aşağıda yer alan Tablo 3'te gösterilmiştir:

Tablo 5

Eğitim Süreci ve Değerlendirmeye İlişkin Bulgular

Tema	Kategori	Frekans
Eğitim Süreci ve Değerlendirme	Başarılı Öğrenciler ve Kazanımları	7
	Ölçme ve Değerlendirme	5
	Eğitim Materyallerinin Basımı ve Dağıtımı	4

Tablo 5'te görüldüğü üzere, "Eğitim Süreci ve Değerlendirme" teması altında üç kategori bulunmaktadır. Bu kategoriler arasında ilk sırada %43,75 ile "Başarılı Öğrenciler ve Kazanımları" yer almaktadır. Sonrasında ise %31,25 ile "Ölçme ve Değerlendirme" ve %25,00 ile "Eğitim Materyallerinin Basımı ve Dağıtımı" haberleri bulunmaktadır.

Başarılı Öğrenciler ve Kazanımları

Başarılı öğrenciler, eğitim sisteminin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu öğrenciler, aldıkları ödüller ve kazandıkları burslarla diğer öğrencilere de ilham kaynağı olmaktadır. Bu kapsamda başlıca Zaman gazetesi haberleri şu şekildedir:

"Bahriye Mekteplerimiz: Bahriye mekteplerimizi ziyaret eden Avusturyalı ve Macar gazeteciler, 'Hiçbir ülkede bu kadar mükemmel ve düzenli, öğrencilerinin eğitimi ve terbiyesi bu kadar ciddi ve seçkin denizcilik mektepleri görmedik' demektedirler. Heybeliada'da Güverte ve Çarkçı Bahriye Mekteplerini Avusturyalı ve Macar gazetecilerle birlikte ziyaret eden Türk ve Müslüman gazeteciler, büyük bir gurur ve sevinçle bu mekteplerden etkilenmişlerdir. Müttefik gazeteciler, bahriye mekteplerimizden o kadar büyük bir hayranlık ve takdir duymuşlardır ki bu duygularını, 'Hiçbir ülkede bu kadar mükemmel ve düzenli, öğrencilerinin eğitimi ve terbiyesi bu kadar ciddi ve seçkin denizcilik mektepleri görmedik' cümlesiyle hem bize hem de bu mekteplerin başında bulunan değerli ve yetkin denizciliklerimize iletmışlerdir. Özellikle Macar gazeteciler, müttefik ve kardeş milletin böyle diğer Avrupa ülkelerine bile örnek olacak seçkin kurumları, milli güçler ve milli çabalar sonucunda oluşturmuş olmasını büyük bir içtenlikle takdir etmektedirler. ..." (Mekâtib-i Bahriyemiz, 9 Haziran 1918, 68, s. 2).

"Askeri Tıbbiye Mezunlarının Rütbesi: Askeri tıbbiye mektebinde eğitimini tamamlayacak beylerin birkaç yıl önce olduğu gibi yüzbaşı rütbesiyle mezun olmaları gerektiği konusunda yapılan başvuru üzerine, Şura-yı Devlet tarafından daha önce olduğu gibi yüzbaşı rütbesiyle mezun olmaları kararlaştırılmıştır." (Tıbbiye-i Askeriye Mezunlarının Rütbesi, 11 Ağustos 1919, 453, s. 2).

Bu haberler, eğitimde başarılı öğrencilere ve kazanımlarına dair örnek teşkil etmektedir. Esasen bahriye mekteplerini ziyaret eden Avusturyalı ve Macar gazetecilerin övgü dolu sözleri, o dönemde iki ülkenin müttefik olması sebebiyle nesnellikten uzak ve propaganda amacı taşıyor olabilir. Zira savaş dönemlerinde müttefik devletlerin birbirlerini övmeleri, halkın moralini yüksek tutmak ve uluslararası işbirliğini güçlendirmek için stratejik bir hamle olarak kullanılabilir. Bu nedenle bu tür övgüler, gerçek durumu tam olarak yansıtmayabilir ve dolayısıyla objektif bir değerlendirme olarak kabul edilmeyebilir. Öte yandan Askeri Tıbbiye mezunlarının yüzbaşı rütbesiyle mezun olmaları kararı ise, askeri eğitimdeki başarının ve mezunların yüksek değerini ortaya koymaktadır.

Ölçme ve Değerlendirme

Eğitimde ölçme ve değerlendirme süreçleri, öğrencilerin akademik başarılarının objektif bir şekilde belirlenmesine olanak tanımaktadır. Sınavlar, öğrencilerin bilgi düzeylerini ve yetkinliklerini ölçmek amacıyla düzenlenmekte ve eğitimde kaliteyi artırmak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Ölçme ve değerlendirmeye yönelik Zaman gazetesine yansıyan dikkate değer haberler şu şekildedir:

“Sultânî Mektepleri Genel İmtihanları: Sultânîlerde dersler 16 Mayıs’ta sona ererek 22 Mayıs’ta genel imtihanlara başlanacak ve imtihanların dört hafta içinde tamamlanması kararlaştırılmıştır.” (Mekâtib-i Sultânîye İmtihan-ı Umumileri, 4 Nisan 1918, 1, s. 3).

“Bahriye İmtihanları: Bahriye, çarkçı ve güverte mektebi imtihanları dün sona ermiştir.” (Bahriye İmtihanları, 25 Haziran 1918, 83, s. 3).

“Dârümuallimât İmtihanları: Dârümuallimât imtihanları büyük yangına denk geldiğinden, kalan imtihanlar 2 Eylül’de başlayarak bir hafta içinde tamamlanacaktır.” (Maarif Haberleri, 10 Ağustos 1918, 126, s. 2).

“Sultânî Mektepleri İmtihanları: İdâdî ve sultânî genel imtihanlarının bu yıl da 15 Mayıs’ta başlayarak bir ay içinde yapılması kararlaştırılmıştır.” (Mekâtib-i Sultânîye İmtihanları, 9 Nisan 1919, 354, s. 2).

“Mühendislik Mektebi İmtihanları: Mühendislik mektebi imtihanları mevcut durum nedeniyle ertelenmişti. 5 Ağustos’ta imtihanlara başlanacağı haber alınmıştır. Kondüktör mektebi imtihanları sona ermiştir. Mezuniyet sınıfı öğrencilerinin diplomaları dağıtım aşamasındadır.” (Mühendis Mektebi İmtihanları, 17 Temmuz 1919, 428, s. 2).

Bu haberler, eğitimde ölçme ve değerlendirme süreçlerinin planlı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Sultânîlerde ve mühendislik mekteplerinde sınavların belirli tarihlerde başlayıp sona ermesi, eğitim sisteminin sistematik bir değerlendirme sürecine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yangın gibi olağanüstü durumlarda bile sınavların belirli tarihlerde yeniden yapılması, eğitimde sürekliliğin ve ciddiyetin korunduğunu gösterir. Ayrıca, dârümuallimât gibi kurumların sınav tarihlerinin belirli bir düzen içinde yapılması, eğitimde planlamanın önemini ortaya koymaktadır.

Eğitim Materyallerinin Basımı ve Dağıtımı

19. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı eğitim sisteminde Batılı eğitim modellerinin seviyesine yaklaşma hususunda oldukça çaba sarf edilmiştir. Bu kapsamda modern eğitim materyallerinin kullanımına da yer verilmiştir. Matbaanın yaygınlaşması ile ders kitaplarının basımı ve dağıtımında büyük bir kolaylık sağlanmış, öğrencilere daha kaliteli ve erişilebilir kaynaklar sunulmaya çalışılmıştır. Bu konuya ilişkin Zaman gazetesinde şu haberlere yer verilmiştir:

“Mektep Kitapları: Ders esnasında kitap temininde zorluk yaşanacağından, İstanbul Maarif Müdürlüğü gerekli kitapları zamanında temin edebilmek için şimdiden bazı önlemler almaya başlamıştır.” (Mektep Kitapları, 16 Temmuz 1918, 102, s. 3).

“Telif ve tercüme üyelerinden Faik Bey’in başkanlığı altında kurulan komisyon, daha önce yazdığımız gibi, mektep kitaplarının daha uygun fiyatla hazırlanması için gerekli tedbirleri almaya başlamıştır.” (Maarif Haberleri, 10 Ağustos 1918, 126, s. 2)

“Müdafaa-yı Milliye Mektep Defterleri: Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti, mektep çocuklarına özel defterler çıkarmıştır. Bu defterlerin kapaklarına çocukların ihtiyaç duyduğu bilgiler ve resimler eklenmektedir. Bu itibarla defterlerde yeni bir çığır açan Müdafaa-yı Milliye, aynı zamanda defterlerin kalitesine özen göstermekte ve makul bir fiyat belirlemektedir. Hem değerli bir kuruma yardım etmek hem de çocuklarının faydasını sağlamak isteyenlerin bu defterlerden satın almalarını tavsiye ederiz.” (Müdafaa-yı Milliye Mektep Defterleri, 16 Eylül 1918, 163, s. 3).

Bu haberler, eğitim materyallerinin basımı ve dağıtımı konusundaki çabalara ve aynı zamanda karşılaşılan zorluklara örnek teşkil etmektedir. Bir yandan ders kitaplarının temininde yaşanan zorlukları aşmak için önlemler alınırken diğer yandan da ekonomik şartlara göre fiyatlarda güncelleme yapılması eğitim materyallerinin daha erişilebilir olmasına dair çabaları yansıtmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Son zamanlarda gazete haberlerinin taranmasına yönelik yapılan çalışmalar, gazetenin yayımlandığı dönemin olaylarını ve toplumsal değişimleri anlamak için büyük önem taşımaktadır. Bu tür araştırmalar, medya içeriklerinin analiz edilmesi ve yorumlanması yoluyla toplumsal dinamiklerin ve kamuoyu eğilimlerinin daha iyi kavranmasını sağlar. Tarihsel değeri olan gazetelerin araştırılması; geçmişteki toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik dinamikleri anlamak için çok büyük önem taşır. Bu gazeteler; dönemin olaylarını, halkın düşüncelerini ve toplumun genel ruh halini yansıtmaları sebebiyle tarihçiler ve araştırmacılar için kıymetli bir bilgi kaynağıdır. Bu çalışmaya da konu olan gazetelerde yer alan eğitim haberleri; dönemin eğitime verdiği önemi, eğitim reformlarını, okullaşma süreçlerini ve eğitimle ilgili toplumsal tartışmaların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Yapılan araştırmalar da bunu desteklemektedir. Nitekim Kılıç (2014), Osmanlı eğitim sisteminin savaş dönemi koşullarında nasıl işlediğini ve eğitimdeki zorluklara rağmen yapılan iyileştirme çabalarını İkdâm, Tanin ve Tercümân-ı Hakikat gazetelerinden yola çıkarak belgelemektedir. Eğitim kurumlarının toplumsal yaşamdaki rolünü ve bu kurumların karşılaştığı sorunları anlamak için zengin bir kaynak sunmaktadır. Ayrıca, eğitim politikalarının tarihsel süreçteki evrimini görmek açısından değerli bir referanstır. Öte yandan Çetin (2022), eğitim sisteminin toplumsal algısını ve mizahın bu algıyı nasıl yansıttığını anlamak için benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Mizah basını, toplumsal sorunları daha geniş kitlelere ulaştırmanın etkili bir yolu olarak kullanılmıştır ve bu çalışma, eğitimdeki eksikliklerin ve toplumun bu eksikliklere verdiği tepkilerin tarihsel bir kaydını sunmaktadır. Ayrıca eğitim politikalarının ve uygulamalarının eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi için önemli bir kaynaktır. Atalay (2007) ise Osmanlı eğitim sisteminin taşra bölgelerindeki uygulamalarını ve yerel eğitim tarihini anlamak için kritik bir kaynak sunmaktadır. Vilayet gazeteleri, yerel eğitim politikalarının nasıl şekillendiğini ve yerel halkın bu politikalara nasıl tepki verdiğini görmek için önemli bir veri kaynağıdır. Ayrıca günümüzde eğitimde bölgesel farklılıkların tarihsel kökenlerini anlamak ve bu farklılıkları gidermeye yönelik daha etkili politikalar geliştirmek için de önemli bir referans niteliğindedir. Bu çalışmada da bahsi geçen çalışmalar gibi Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemi farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayımlanan Zaman gazetesinde yer alan eğitimle ilgili haberler incelenmiştir. Toplam 480 nüshası yayımlanan Zaman gazetesinin ulaşılabilen 465 sayısında eğitimle ilgili olarak toplam 332 haber tespit edilmiştir. Bu haberlerin %36,75'i Eğitim Reformları ve Politikaları, %23,80'i Eğitim Yönetimi, %21,39'u Eğitimin Sosyal ve Kültürel Etkileri, %13,25'i Eğitim Kurumlarının Gelişimi, %4,82'si ise Eğitim Süreci ve Değerlendirme teması altında işlenmiştir. Haberlerden yola çıkılarak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki eğitim sistemi üzerine yapılan analizler, eğitimin toplumsal ve kültürel dönüşümdeki kritik rolünü gözler önüne sermektedir. Eğitimle ilgili yapılan reformlar ve düzenlemeler, eğitimin kalitesini artırmak ve modernleşme sürecini desteklemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Eğitim politikaları, öğrenci kayıt süreçlerinden eğitim

programlarının güncellenmesine kadar geniş bir yelpazede ele alınmış ve bu süreçler, eğitim kurumlarının daha verimli ve etkili bir şekilde işleyişini sağlamıştır.

Eğitim yönetimi, maaş ve çalışma koşulları, okul idaresi ve lojistik gibi konular eğitim sisteminin idari ve lojistik yapısını ortaya koymuş ve bu alanlarda karşılaşılan zorlukların çözümlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eğitim reformlarının devam ettirilmesi, öğretmenlerin maaş ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, okul idaresi ve lojistik destek mekanizmalarının oluşturulması gibi öneriler, eğitim sisteminin sürdürülebilirliğini ve kalitesini artırmaya yönelik önemli adımlar olarak öne çıkmaktadır.

Gazetede, buna ek olarak eğitimin sosyal ve kültürel etkilerine de yer verilmiştir. Sosyal etkinlikler ve kültürel katkılar, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede ve toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirmede önemli bir rol oynamakta; mezunların istihdamı, eğitilmiş bireylerin toplumda önemli pozisyonlara gelmesi ve kamuoyu bilinci oluşturulmasında etkili olmaktadır. Eğitim yayınları, kamuoyunun eğitim farkındalığını artırmak ve eğitimde liderlerin rol model olarak öne çıkmasını sağlamak konusunda önem arz etmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Zaman gazetesinde yer alan haberlerden hareketle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki eğitim sisteminin gelişimini ve bu gelişmelerin toplumsal dönüşüme katkılarını kapsamlı bir şekilde ele almakta, dönemin eğitim politikalarını ve uygulamalarını detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Eğitimde yapılan reformlar ve düzenlemeler, eğitim sisteminin modernleşme sürecini ve eğitime verilen değeri ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular ve yapılan tespitlerden hareketle şunlar önerilebilir

- Aynı dönemde farklı bölgelerdeki eğitim uygulamalarını karşılaştırarak yapılacak çalışmalar, bölgesel benzerliklerin ve farklılıkların daha iyi anlaşılması hususunda alana katkı sağlayacaktır.
- Gazete haberlerinin yanı sıra dönemin eğitimle ilgili sosyal etkinlikleri, kültürel faaliyetleri ve toplumsal tepkileri de içeren kapsamlı içerik analizi yapılabilir.
- Osmanlı eğitim sistemi incelenirken aynı dönemde diğer ülkelerdeki eğitim sistemleriyle karşılaştırmalar yapılabilir ve uluslararası perspektif de araştırmalara dâhil edilebilir.

Farklı gazeteler ve yayın organları taranarak tek bir kaynağa dayanmayan daha geniş bir veri tabanı oluşturulabilir. Böylece eğitsel uygulamaların daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini sağlanır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (2013). *Mor salkımlı ev*. Can Yayınları.
- Arabacı, C. (2010). İttihat ve Terakki basını. H. Aydın (Ed.), *II. Meşrutiyet Devrinde basın ve siyaset içinde* (s. 73-172). Palet Yayınları.
- Atalay, T. (2007). Yerel eğitim tarihi kaynağı olarak Diyarbakir vilayet gazetesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(1), 135-151.
https://doi.org/10.1501/Ilhfak_00000000933 adresinden 20.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ayhan, B. (2010). II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, siyaset ve basın. H. Aydın (Ed.), *II. Meşrutiyet Devrinde basın ve siyaset içinde* (s. 43-72). Palet Yayınları.
- Birinci, A. (2002). 31 Mart Vak'ası'nın bir yorumu. *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 13, ss. 335-374). Ankara.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2021). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. (E. Dinç, K. Kiroğlu, Çev.). Pegem Akademi.
- Cüçük, E., ve Işıktaş, E. (2021). The anatomy of a student uprisal: The case of the Bursa Sultani (1914) from the perspective of political considerations in the Ottoman educational system. *Turkish History Education Journal*, 10(1), 115-134.
<https://doi.org/10.17497/tuhed.896543> adresinden 14.12.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Çakır, H. ve Aydın, H. (2010). İkinci Meşrutiyet Dönemi basın sansürü. H. Aydın (Ed.), *II. Meşrutiyet Devrinde basın ve siyaset içinde* (s. 237-260). Palet Yayınları.
- Çetin, S. (2022). Osmanlı mizah basınında maarif (1874-1922). *Belgi Dergisi*, 24(2), 319-344.
<https://doi.org/10.33431/belgi.1051634> adresinden 30.09.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da basının doğuşu ve gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 57-88.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66810/1044845> adresinden 20.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Doğan, A. (Ed.). (2023). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923) Osmanlı maarif nazırları ve eğitim politikaları*. Nobel Yayınevi.
- Efe, İ. (2021). II. Meşrutiyet Döneminde askeri mekteplerde ıslah ve yapılandırma çalışmaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 423-438.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/64339/884320> adresinden 14.12.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Haykır, T. (2010). *Mütareke Dönemi yayın organlarından Zaman gazetesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Kaan, O. (2021). II. Meşrutiyet Dönemi siyasal gelişmelerinin Türkiye demokrasi tarihine etkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 345-368.
<https://doi.org/10.15869/itobiad.795518> adresinden 14.12.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kılıç, H. (2014). *I. Dünya Savaşı'nda İstanbul basınında eğitim (İkdâm, Tanîn, Tercümân-ı Hakikat gazetelerine göre)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kocabaşoğlu, U. (2010a). *Hürriyet'i beklerken İkinci Meşrutiyet basını*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (2010b). İkinci Meşrutiyet'in Birinci Meşrutiyeti: "Matbuat". H. Aydın (Ed.), *II. Meşrutiyet Devrinde basın ve siyaset içinde* (s. 221-236). Palet Yayınları.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2023). *Nitel veri analizi*. (S. Akbaba Altun, A. Ersoy, Çev.). Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (2. Baskı). (M. Bütün, S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi.

- Sonay, A. (2022). Osmanlı döneminde Arapça süreli yayınlar. *Kebikeç*, (53), 311-322.
<https://drive.google.com/file/d/1ErYgrKLgScWE1xR7jf3sZvIBuiZFNS7v/view> adresinden 20.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sümbül, S. (2024). Osmanlı süreli yayınlarında Batı dünyasındaki bilgi kurumları ile ilgili makaleler: Batılılaşma bağlamında bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 37(3), 175-190.
<https://doi.org/10.24146/tk.1284746> adresinden 20.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Topuz, H. (1973). *100 soruda Türk basın tarihi*. Gerçek Yayınevi.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Uçak, O., ve Erkal, A. (2019). Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de yerel basının gelişim süreci. *Selçuk İletişim*, 12(1), 92-122. <https://doi.org/10.18094/josc.397938> adresinden 20.07.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zaman Gazetesi* (4 Nisan 1918 - 10 Eylül 1919), S. 1-2, 4-24, 26-42, 47-75, 78-236, 238-248, 255-480.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. (Y. S. Gönen, Çev.). İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

The Zaman newspaper, which began its publication during the period when World War I occurred, was first published on Thursday, April 4, 1918. Zaman, a daily Turkish newspaper, was published in a total of 480 issues until September 10, 1919.

Initially, the administrative office of the Zaman newspaper was located on Hoca Han Street near Duyun-u Umumiye. Starting with issue number 230, dated November 25, 1919, operations moved to a private office in Nuruosmaniye. The newspaper's listed telephone number was "Istanbul 2415".

Mehmet Necati served as the responsible manager of the newspaper until the 262nd issue dated December 27, 1918. From the mentioned issue and date until the 265th issue dated December 30, 1918, the responsible management of the three-day issues was carried out by Mehmet Fuat. The three-day responsible management duty carried out by Mehmet Fuat was taken over by Fuat Fazli until the 425th issue dated July 14, 1919. On the other hand, Cevat Ibrahim is seen as the proprietor from the 364th issue dated May 12, 1919. However, from the 425th issue dated July 14, 1919, with the departure of Fuat Fazli, Cevat Ibrahim took over the duties of both the proprietor and the responsible manager until the last issue, the 480th issue dated September 10, 1919. Notably, the final issue does not list the names of either the responsible manager or the proprietor.

With the newspaper being published by the Asri Nesriyat Company, some changes were made in the layout as well as the prices. In this context, it is noteworthy that the font in which the newspaper's name was written was renewed. Additionally, the date and issue number, which were placed under the newspaper's name from the first issue, were later moved to the right and left sides of the page. Another change involved the prayer times, which were initially listed at the bottom of the last page but were later moved to the left side of the newspaper's name on the first page.

Until the 175th issue dated October 1, 1918, each issue of the newspaper consisted of four pages, and from this date, the dimensions were enlarged, and it was reduced to two pages.

The Zaman newspaper, which contained political, social, literary, and cultural news since its publication, ended its publication life with the 480th issue dated September 10, 1919.

Method

This study is a qualitative research based on document analysis. Research that uses qualitative data collection methods such as observation, interview, and document analysis, where perceptions and events are examined in a realistic and holistic manner in their natural environments, are called qualitative research. In other words, qualitative research emphasizes understanding and investigating social phenomena within their context with an approach based on theory building (Yildirim and Simsek, 2021, p. 37). In this context, this study examines the reflections of Ottoman education in the press and the contributions of the press to education in detail, based on the Zaman newspaper, and presents the data with a holistic approach.

The data sources of the research consist of 465 out of a total of 480 issues of Zaman newspaper published between April 4, 1918, and September 10, 1919. These written documents were obtained by scanning the Hakki Tarik Us Collection, the National Library Digital Library System Archive, and the IBB Ataturk Library Digital Collection. The mentioned issues could not be accessed because issues numbered 3, 25, 43, 44, 45, 46, 76, 77, 237, 249, 250, 251, 252, 253, and 254 are not present in the said archives and collections.

Since the study is based on archives and documents, ethical committee approval is not required.

The data were transcribed using the content analysis method. Content analysis is a research method used to identify and quantify specific words, themes, or patterns in texts or communication forms (Yildirim and Simsek, 2021, p. 267).

In the research, initially, the available 465 issues of the newspaper were examined, and the education-related news was first transcribed into the modern alphabet as the newspaper was in Ottoman Turkish. These transcribed data were classified by creating themes and then categories using the Microsoft Excel Spreadsheet Program. This classification was later reviewed by independent practitioners to ensure cross-control. Subsequently, the obtained data were used in accordance with the rules and principles of scientific research.

Findings

In the Zaman newspaper, the category with the highest number of education-related articles is "Education Reforms and Policies," comprising 36.75% of the total. This is followed by "Education Administration" at 23.80%, "Social and Cultural Impacts of Education" at 21.39%, "Development of Educational Institutions" at 13.25%, and finally, "Education Process and Evaluation" at 4.82%.

Within the theme "Education Reforms and Policies", a total of seven categories are included. The category with the most articles is "Student Enrollment Processes" at 49.18%. This is followed by "Regulations Related to Education" at 12.30%, "Education Programs" at 11.48%, "Education Policies" at 9.84%, "Students' Needs and Demands" at 7.38%, "Acceptance Criteria" at 4.92%, and "Opening of New Schools" at 4.92%.

The theme "Education Administration" is also divided into seven categories, similar to the previous theme. The category with the most articles is "Dismissals and Appointments" at 40.51%. This is followed by "Salaries and Working Conditions" at 18.99%, "School Management and Logistics" at 15.19%, "Teacher Appointment Criteria and Professional Competencies" at 10.13%, "Staff Employment" at 8.86%, and "School Calendar and Programs" at 6.33%.

News related to "Social and Cultural Impacts of Education" are examined under four categories. The leading category is "Social Activities and Cultural Contributions in Education" at 57.75%. This is followed by "Employment of Graduates" at 15.49%, "Educational Publications and Public Awareness" at 14.08%, and "School Health and Safety" at 12.68%.

News about "Development of Educational Institutions" are classified into four categories. The category with the most articles is "Physical and Functional Changes" at 65.91%. This is followed by "Establishment of New School Buildings" at 18.18%, "Education

Financing and Resource Management” at 11.36%, and “Physical Conditions of Schools” at 4.55%.

Under the theme “Education Process and Evaluation”, there are four categories. The leading category is “Successful Students and Their Achievements” at 43.75%. This is followed by “Assessment and Evaluation” at 31.25% and “Printing and Distribution of Educational Materials” at 25.00%.

Discussion and Conclusion

Recent studies focusing on the analysis of newspaper articles have been crucial for understanding the events and social changes of the period in which the newspapers were published. These newspapers serve as valuable sources of information for historians and researchers because they reflect the events of the period, public opinions, and the general mood of society. The education-related news articles in the newspapers, which are also the subject of this study, help in understanding the importance given to education, the educational reforms, the schooling processes, and the social debates related to education of the period. Existing research supports this notion. For instance, Kilic (2014) documents how the Ottoman education system functioned under wartime conditions and the efforts to improve it despite the challenges, by examining the newspapers *Ikdam*, *Tanin*, and *Tercuman-i Hakikat*. On the other hand, Cetin (2022) offers a unique perspective on understanding the societal perception of the education system and how this perception is reflected through humor. Atalay (2007), on the other hand, is a critical source for understanding the local educational history and the applications of the Ottoman education system in rural areas. This study, similar to the mentioned research, evaluates the Ottoman Empire’s education system from various perspectives.

In this study, the education-related news articles in the *Zaman* newspaper, which was published during the Second Constitutional Era of the Ottoman Empire, were examined. Based on these articles, the analysis of the education system in the late Ottoman period reveals the critical role of education in social and cultural transformation. The educational reforms and regulations were carried out to enhance the quality of education and support the modernization process. Educational policies were addressed in a wide range of areas, from student enrollment processes to the updating of education programs, ensuring the efficient and effective operation of educational institutions.

Education management topics such as salaries and working conditions, school administration, and logistics highlighted the administrative and logistical structure of the education system and emphasized the need to address the challenges encountered in these areas. The continuation of educational reforms, improvement of teachers’ salaries and working conditions, and the establishment of administrative and logistical support mechanisms are suggested as important steps to enhance the sustainability and quality of the education system.

The newspaper also covered the social and cultural impacts of education. Social activities and cultural contributions played an important role in developing students’ social skills and strengthening their sense of belonging; the employment of graduates and the rise of educated individuals to significant positions in society were also highlighted. Educational

publications played a crucial role in raising public awareness about education and in highlighting leaders as role models in education.

In conclusion, this study comprehensively examines the development of the education system in the late period of the Ottoman Empire, drawing from the news articles published in Zaman newspaper, and analyzes the contributions of these developments to social transformation, detailing the education policies and practices of the period. The reforms and regulations in education highlight the importance given to education and the modernization process of the education system.